

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

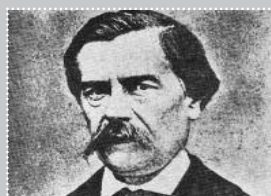
σελ. 4

σελ. 9

σελ. 16

σελ. 20

- 3 ΓΝΩΜΗ:** Ο πολιτισμός στα χρόνια της κρίσης
Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου, Προέδρου του Συλλόγου "Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"
- 4 Αρχιτεκτονικά**
Σταθμός Ηλεκτρικού Σιδηροδρόμου Πειραιά
Του Γιώργου Γάρδα, Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.
- 9 Αρχαιογνωστικά**
Άριστον μεν ύδωρ
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 14 Νέα ευρήματα από την περιοχή του Μοσχάτου**
Του Γιάννη Συρόπουλου, Αρχαιολόγου στη Εφορία Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής / Πειραιώς, επόπτη της ανασκαφής
- 16 Αρχαιολογικό Πανόραμα από την Ελλάδα και τον κόσμο**
Επιμέλεια, Κωστή Μανωλάκη
- 18 Ιστορικά**
"Πειραιάς και Ιππόδαμος"
(Η διεθνής πρωτιά της πόλης μας)
Του Μιχάλη Βλάχου, Δικηγόρου ε.τ.
- 20 Ματιές στην Πειραική ιστορία**
Ο Πειραιάς μέσα από το ημερολόγιο του Στεφάνου Κουμανούδη
Του Δημήτρη Κρασνικοδάκη, ερευνητή Πειραικής ιστορίας
- 23 Βιβλιοπαρουσίαση**
Επιμέλεια Γεράσιμος - Νικόλαος Μπουγάς
- 24 Εν τέλει... Σχολιογραφικά**

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου "ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ"
Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς • Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

• ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 50 - Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2015

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ. 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Μουσών 66, 185 34 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4130939

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις
απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολλοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ"

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- ΑΙΓΗΙΣ: Βασ. Γεωργίου Α' 11, Πειραιάς
- ΒΙΒΛΙΟΤΟΠΙΑ: Εθνικής Αντιστάσεως 23, Πειραιάς
- ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΣΤΑΧΥ: Πραξιτέλους 121 και Τσαμαδού 57

Ο πολιτισμός στα χρόνια της κρίσης

ΓΙΑΝΝΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Προέδρου του Συλλόγου
"Οι Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου,
Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που εκφράζουν την άποψη ότι η κρίση δεν είναι μόνο οικονομική, αλλιά είναι κρίση πολιτιστική, είναι κρίση αξιών. Αυτό σημαίνει ότι δεν αρκεί να ξεπεραστεί η παρατεταμένη οικονομική κρίση για να ξεπεραστεί συνοληικά η κρίση.

Όμως, ακόμη κι αν δεν είναι έτσι τα πράγματα, είναι φανερό, ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης πλήττουν όλους τους τομείς και βεβαίως τον τομέα του πολιτισμού. Έτσι, θα χρειαστούν ιδιαίτερα μέτρα και στρατηγικές για να μπει ο τομέας του πολιτισμού σε ένα άηλο δρόμο ανάπτυξης.

Είναι φανερό, ότι αυτό εκφράζεται στη συμμετοχή του κοινού στις παραστάσεις κορυφαίων θεσμών όπως είναι το φεστιβάλ Επιδαύρου, στο θέατρο, στους κινηματογράφους και τις συναυλίες.

Αν και αυτό το "μέγεθος" είναι σχετικό, διότι έχει μεσοθαβήσει γενναία πτώση των τιμών των εισιτηρίων, εν τούτοις είναι ενδεικτικό. Το ίδιο ισχύει στην επίσκεψη Ελλήνων στα Μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους, στην περιστολή της αγοράς βιβλίου, των τηλεοπτικών παραγωγών κ.α.

Η κυριώτερη όμως επίπτωση της κρίσης έγκειται στον περιορισμό μεγάλων παραγωγών με την περιστολή του κόστους πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Μία ίσως χαρακτηριστικότερη περίπτωση των επιπτώσεων της κρίσης στον πολιτισμό είναι η δραστική μείωση της χρηματοδότησης του κράτους σε πολιτιστικούς φορείς και η ραγδαία μείωση των ιδιωτικών χορηγιών.

Το αποτέλεσμα είναι ότι πολλοί άνθρωποι του χώρου της τέχνης περιπίπτουν στην ανεργία και στην πλήρη φτωχοποίηση.

Παρόλα αυτά δεν είναι απόητο ότι οι μεγάλοι καλλιτέχνες επηρεάζονται από την κρίση και παύουν να εμπνέονται για να παράξουν έργο.

Το αντίθετο:

Έχει αποδειχθεί ότι πολλοί μεγάλοι καλλιτέχνες ακόμη και σε "τραγικές στιγμές" δημιουργούν διαχρονικά έργα, (ζωγράφοι, μουσικοί, συγγραφείς και ποιητές). Ίσως, όμως τα έργα τους να μη βρίσκουν άμεση ανταπόκριση ή τουλάχιστον εκείνη που θα έπρεπε, την περίοδο της δημιουργίας τους.

Κι όμως, η Μελίνα Μερκούρη έλεγε ότι "ο πολιτισμός είναι η βαρεία βιομηχανία της Ελλάδας". Πράγματι, έτσι είναι. Αρκεί να

αναηογιστεί κανείς την τεράστια αρχαία πολιτιστική κληρονομιά που "κουβαλήει" η Ελλάδα, αλλιά και τη σύγχρονη συμβολή της στην παγκόσμια τέχνη: στη μουσική, στην ποίηση, τη πεζογραφία, στη ζωγραφική και στη γλυπτική, στο θέατρο, ακόμη και στον κινηματογράφο.

Γι' αυτό, παρόηο που είμαστε μικρή χώρα, η Ελλάδα θεωρείται μια "πολιτιστική υπερδύναμη". Δεν είναι λίγοι οι Έλληνες καλλιτέχνες που έχουν καταξιωθεί στο διεθνή χώρο.

Για να έρθουμε λοιπόν στο θέμα μας, αυτό προσφέρει τη βάση για τον αναστοχασμό και αηηαγή προσανατολισμού.

Πολλοί είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι το μοντέλο που εφαρμόστηκε από το κράτος ήταν συγκεντρωτικό, χωρίς κριτήρια και κατευθύνσεις.

Η κρίση μας επιβάηει να ξαναδούμε το σύνολο των πτυχών του πολιτισμού αναθεωρώντας απόψεις, νοοτροπίες, πολιτικές σε όηο το εύρος των συντελεστών που τον καθορίζουν και τον επηρεάζουν σημαντικά (κράτος, ιδιωτικά ιδρύματα, δίκτυα, συνέργειες και συμπράξεις).

Παραπέρα, πρέπει να διερευνηθεί ο τρόπος διαχείρισης των πολιτιστικών πραγμάτων από τις πολιτικές ηγεσίες, αιρετούς και μη, δημόσια διοίκηση, διευθυντές δημοτικών και ιδιωτικών οργανισμών, ή από τις αυτόνομες καλλιτεχνικές κινήσεις και συηηογικότητες. Κάτι τέτοιο θα μας επιτρέψει να ξαναδούμε διαφορετικά, με άηλη ματιά τον πολιτισμό και να προσδιοριστούν άηλοι άζονες στρατηγικής, θα αναδιαμορφωθούν οι πόροι και θα αναδιαρθρωθούν τα χρηματοδικά εργαηεία.

Αυτό το συηηογικό εγχείρημα είναι δυνατό, μπορεί να οδηγήσει σε ένα εθνικό επιχειρησιακό σχέδιο για την πολιτιστική αναγέννηση της χώρας.

ΣΤΑΘΜΟΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΑΙΘΟΥΣΑΣ ΑΦΙΞΕΩΝ-ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΘΟΛΟ (ethnos.gr)

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΥ ΗΣΑΠ

(από Λεύκωμα 130 χρόνων, 1869-1999)

1855. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατέθεσε το πρώτο Νομοσχέδιο για την ίδρυση σιδηρόδρομου Αθηνών-Πειραιά. Το 1867 αρχίζει η κατασκευή, ενώ **τα επίσημα εγκαίνια έγιναν στις 27/02/1869**. Η γραμμή (μήκους 8.5 χλμ) ξεκινούσε από τον Πειραιά και κατέληγε στο Θησείο. Η διαδρομή γινόταν με ατμήλατο σιδηρόδρομο (Εικ.1,2), με 6 βαγόνια και διαρκούσε περίπου 19 λεπτά. 1883-1885 κατασκευάζεται η προέκταση της γραμμής από τον σταθμό Πλατείας Αττικής έως την Κηφισιά (μήκους 14.8 χλμ). Ο σιδηρόδρομος της Κηφισιάς, λόγω των αγκομαχτών και του μαύρου καπνού του (που λέρωνε τις μπουγάδες των νοικοκυρών!), έμεινε στην Ιστορία της πρωτεύουσας με το παρατσούκλι το «θηρίο» (Εικ. 3). 1890-1893 κατασκευάστηκε και δεύτερη γραμμή στο τμήμα Πειραιά-Θησείο, ενώ το 1895 τελείωσε η κατασκευή του τμήματος Θησείο-Ομόνοια σε σήραγγα.

Το 1904 έγινε η ηλεκτροδότηση της γραμμής. 1908-1910

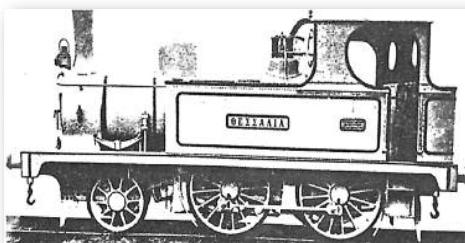
Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΑΡΔΑ

Αρχιτέκτονα Μηχανικού Ε.Μ.Π.
Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.

ο ιππήλατος σιδηρόδρομος (τραμ) (Εικ. 4) της παραλίας διαπλητύνεται σε κανονικό μέγεθος, επεκτείνεται μέχρι τον σταθμό Λαρίσης του Πειραιά και ηλεκτροδοτείται. Το 1926 ξεκινούν τα έργα σύνδεσης του σταθμού Πλατείας Αττικής «θηρίο», με την Ομόνοια. Το 1936 εγκαίνιαζεται η τροχιοδρομική γραμμή (τράμ) Πειραιά-Περάματος (10 χλμ) που ξεκινούσε έξω από τον σταθμό Πειραιά, όπου ο παλιός ιππήλατος σιδηρόδρομος και λειτούργησε μέχρι το 1960. Το 1938 καταργείται ο ατμήλατος σιδηρόδρομος «θηρίο» της Κηφισιάς. 1940-1945 Κατοχή. Μετά την Κατοχή, με αλληλεπλήθης τμηματικές συμβάσεις, ολοκληρώνεται η γραμμή Πλατείας Αττικής-Κηφισιάς (Αύγουστος 1957).

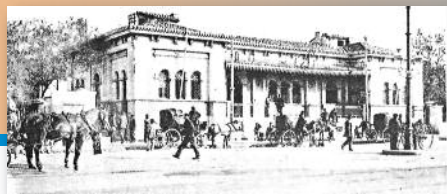
Εικ. 1. Ατμήλατη μηχανή στον Πειραιά
(Σαν σήμερα.gr)

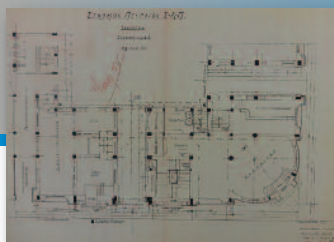
Εικ. 2. Ατμομηχανή.
(Λεύκωμα 130 χρόνων)

Εικ. 3. Το θηρίο της Κηφισιάς
(Διαδίκτυο)

Εικ. 4. Παλιός σταθμός Πειραιά
(Λεύκωμα 130 χρόνων)

Εικ. 5. Σχέδιο κάτοψης Αξελού
(Μουσείο Σταθμού)

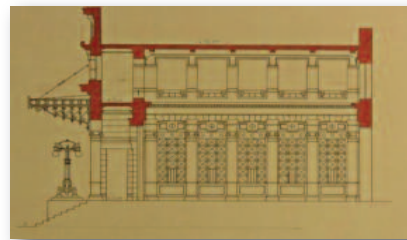
Εικ. 6. Σχέδιο όψης 1 Αξελού
(Μουσείο Σταθμού)

Εικ. 7. Σχέδιο όψης 2 Αξελού
(Μουσείο Σταθμού)

Εικ. 8. Σχέδιο πρόψης υποστέγου Αξελού
(Μουσείο Σταθμού)

Εικ. 9. Σχέδιο τομής σε εκδοτήρια Αξελού
(Μουσείο Σταθμού)

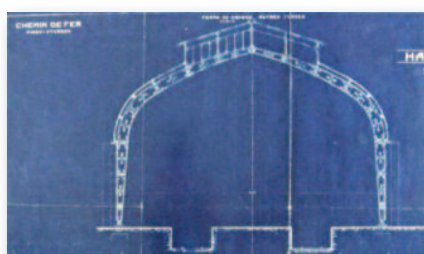
Β. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

Ο θόλος του σταθμού, κατασκευάστηκε μεταξύ 1925 και 1929 σε σχέδια του Αρχιτέκτονα Ιωάννη Αξελού (Σχολή Καλών Τεχνών Βρυξελλών) (Εικ. 5,6,7,8,9) και στατική μελέτη της κατασκευής από τον αδελφό του Μιητιάδη, πολιτικό μηχανικό Πολυτεχνείου Βρυξελλών (Εικ. 10,11). Ουσιαστικά πρόκειται για μεταφορά της τεχνογνωσίας των μεταλλικών κατασκευών που πραγματοποιήθηκαν τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη και στην Αμερική.

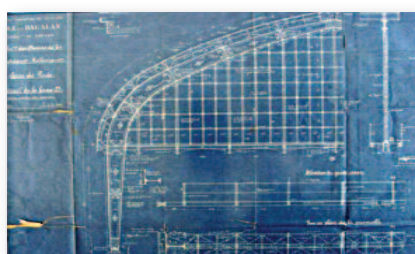
Τον 19^ο αιώνα η βιομηχανική επανάσταση, καθώς και η κληρονομιά της δομικής γνώσης που αναπτύχθηκε με την «μανία του σιδηρόδρομου» της δεκαετίας του 30 και 40, επηρέασε και την Αρχιτεκτονική. Αν όμως οι περισσότεροι αρχιτέκτονες και κατασκευαστές ενδιαφέρονταν ακόμα να δημιουργήσουν κάποια (δοκιμασμένη) εικόνα του παρελθόντος, υπήρξαν άλλοι με αντιλήψεις περισσότερο προοδευτι-

κές. Με την επίδραση του Viollet-le-Duc χρησιμοποιήθηκαν αξιόλογες σιδηρές κατασκευές, αρχικά στην στέγαση των κτιρίων (κυρίως εκκλησιών) και μετέπειτα σαν πλήρης δομικός σκελετός.

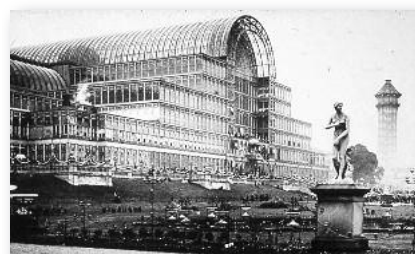
Η ανάγκη που δημιουργήσε η επέκταση του καπιταλισμού για να μπορεί η αυξημένη κατανάλωση να κινητοποιεί την παραγωγή, έδωσε μεγάλη σημασία στις διεθνείς εκθέσεις, όπου τα έθνη επιδείκνυαν την τέχνη και την τεχνολογία τους. Με την υπόθεση πως μία έκθεση που απονέμει εμπιστοσύνη, προκαλεί και την εμπιστοσύνη του αγοραστή, οι δαπάνες ήταν τεράστιες και οι αρχιτέκτονες και οι μηχανικοί ανταποκρίθηκαν με τόλη και σιγουριά, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν μερικά από τα μεγαλύτερα κτιριακά επιτεύγματα του αιώνα (Δες: Bill Risebero). Το **Crystal Palace** (Εικ. 12,13) του Joseph Paxton το 1851 ήταν το αποκορύφωμα της κτιριακής τεχνολογίας του χυτοσιδήρου αλλιώς και η κορύφωση της διαμάχης για την χρήση του σιδήρου. Ου-

Εικ. 10. Τριαρθρωτό τόξο
(Άρης Χατζηδάκης)

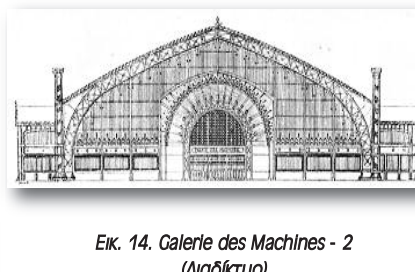
Εικ. 11. Τελευταίο τόξο
(Άρης Χατζηδάκης)

Εικ. 12. Crystal Palace
(Διαδίκτυο)

Εικ. 13. Crystal Palace
(Διαδίκτυο)

Εικ. 14. Galerie des Machines - 2
(Διαδίκτυο)

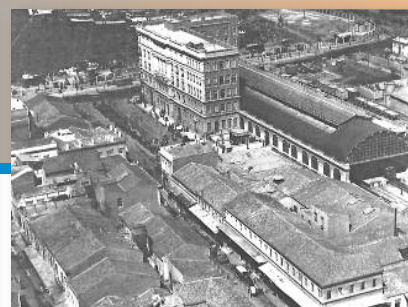
Εικ. 15. Galerie des Machines - 1871
(Διαδίκτυο)

Εικ. 16. Πύργος του Eiffel

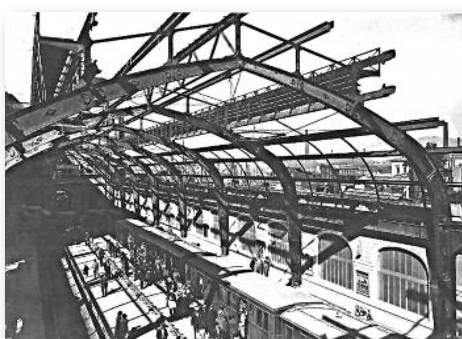
Εικ. 17. Αεροφωτογραφία του σταθμού (Google earth)

Εικ. 18. Παλιά αεροφωτογραφία του σταθμού (Λεύκωμα 130 χρόνων)

Εικ. 19. Εσωτερικό σταθμού -2 (άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 20. Κατασκευή θόλου (Λεύκωμα 130 χρόνων)

Εικ. 21. Κατασκευή θόλου -2 (Λεύκωμα 130 χρόνων)

σιαστικά πρόκειται για την προϊστορία της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής (Δες: Ρόμπερτ-Τζόρνταν Φυρνώ). Η διαμάχη αυτή ήταν και η αιτία που αρχικά τα κτίρια με μεταλλικά δομικά στοιχεία, «κρύβονταν» από την υπόλοιπη κατασκευή, παρ' ότι ανοιγόταν ένα νέο πεδίο εξέλιξης της Αρχιτεκτονικής. Οι σταθμοί και οι αγορές με τις σιδηρές στέγες, χαρακτηρίστηκαν αρχικά «απλά υπόστεγα» από τους αρχιτέκτονες που μέχρι τότε ήταν προσκολλημένοι με τους ρυθμούς. Αυτό εξηγεί γιατί μεγάλα «παραδοσιακής αρχιτεκτονικής» κτίρια και σταθμοί, έκρυβαν τους μεταλλικούς θόλους.

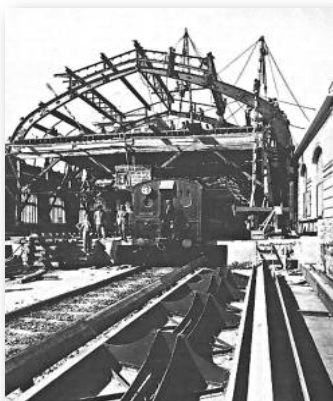
Καθώς η χρήση του σφυρήλατου σιδήρου και αργότερα του χάλυβα διαδίδονταν όλο και περισσότερο, οι εκθεσιακές κατασκευές έγιναν πολύ πιο φιλόδοξες. Το Παρίσι, το 1889, έδωσε στον κόσμο δύο αριστουργήματα της μηχανικής. Το ένα ήταν η Galerie des Machines (Εικ. 14,15) του Victor Contamin, μία τεράστια αίθουσα 430x120 μέτρα και 45 μέτρα ύψους μέχρι την κορυφή. Την δομή του αποτελούσαν φέροντα καμπυλωμένα πλάισια, αρθρωμένα στην κορυφή και την βάση. Το άλλο (στην ίδια έκθεση) ήταν ο περίφη-

μος πύργος του Άιφελ (Εικ. 16) (του Goustaue Eiffel), ένα κομψό χαλύβδινο πλέγμα που καμπυλώνεται παραβολικά, από μια τετραέριστη βάση μέχρι ένα ύψος 300 περίπου μέτρων, η πιο ψηλή κατασκευή του κόσμου τότε. Και τα δύο έργα ήταν συλληψείς βασισμένες στις ιδιότητες του χάλυβα, που έδινε ψηλότερες ελαστικές αντοχές από το σφυρήλατο σίδηρο ή το χυτοσίδηρο (Δες: Bill Risebero).

Γ. ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ (Στοιχεία από άρθρο Αρη Χατζιδάκη (2003): Η ΜΕΤΑΛΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ ΗΣΑΠ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ)

Όπως αναφέραμε πιο πάνω, ο σταθμός του Πειραιά είναι έργο του αρχιτέκτονα Ιωάννη Αξελίου και του αδελφού του Μιητιάδη

Στον σταθμό του Πειραιά του ΗΣΑΠ, ένα γωνιακό εκλεκτικιστικό οικοδόμημα με μορφή κάτοψης «Γ» προς την πλατεία Λουδοβίκου και την θάλασσα, «κρύβει» συνειδητά τον αψι-

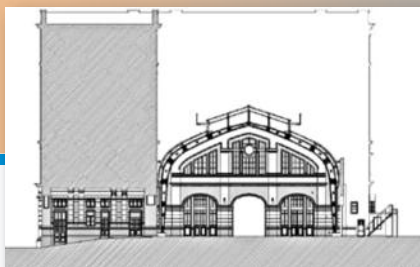
Εικ. 22 . Κατασκευή θόλου 3 (Λεύκωμα 130 χρόνων)

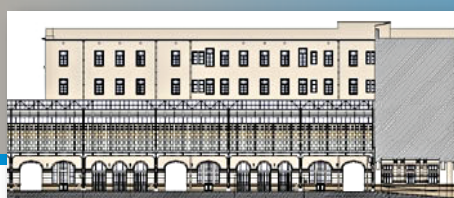
Εικ. 23. Εσωτερικό οροφής (άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 24. Όψη (άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 25. Τομή κάθετη
(άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 26. Τομή κατά μήκος
(άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 27. Εσωτερικού σταθμού - 3
(άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 28. Εσωτερικό σταθμού - 4
(άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 29. Όψη (χωρίς γέφυρα)

Εικ. 30. Όψη 2

δωτό θόλο της αίθουσας αφίξεων-αναχωρήσεων των τρένων (Εικ. 17,18) (όπως αναλήφθηκε στην προηγούμενη παράγραφο του άρθρου). Το κτίριο αυτό που δεσπόζει στην περιοχή του λιμανιού, μορφολογικά θα μπορούσε να είναι οποιοδήποτε αστικό κτίριο Υπηρεσιών ή ακόμα ένα μεγάλο ξενοδοχείο. Έτσι για να μπορέσεις να αντιληφθείς τη χρήση του κτιρίου, πρέπει να μεις μέσα. Ο θόλος (Εικ. 19,20,21,22) είναι μία μεταλλική κατασκευή με πριτσίνια και διάφανη στέγασση που αποτελείται από τριαρθρωτά τόξα (όπως η Galerie des Machines στο Παρίσι). Το πρόβλημα των συνδέσεων των μεταλλικών κατασκευών, λύθηκε με την ανάπτυξη της τεχνικής του «πριτσινώματος», αφού οι πριτσινωτές συνδέσεις απεδείχθησαν καλύτερες από τις κοχλιωτές (βιδωτές). Η τοποθέτηση των ήλων (καρφιών), γινόταν εν θερμώ, γέμιζε όλα τα κενά της σύνδεσης και η συρρίκνωση του υλικού με την ψύξη δημιουργεί μία τοπική περίσφιξη ευεργετική για την ποιότητα και την αντοχή της σύνδεσης. (Άρη Χατζιδάκη, Ποθ. Μην. Πρ. Α' Αντιπρόεδρο Σ.Π.Μ.Ε.).

Η αίθουσα αφίξεων - αναχωρήσεων καλύπτεται από μια σειρά τριαρθρωτών τόξων ανοίγματος 20,20 μ και ύψους 12,70 μ, τοποθετημένων ανά 12,30 μ σχηματίζοντας μια αίθουσα συνολικού μήκους 123,0 μ που καλύπτει τις δύο

γραμμές. Τα ανοίγματα μεταξύ των τόξων κατά μήκος της αίθουσας καλύπτονται με αρθρωτές δοκούς Gerber επί των οποίων στερεώνονται δευτερεύουσες δοκοί που φέρουν τα υαλοστάσια της οροφής. Η ακαμψία της κατασκευής εξασφαλίζεται με χιαστί αντιστήρια. Πάνω από τα τόξα υπάρχει τριγωνική (δικλινή) υπερύψωση της στέγης (θατέρνα) για τον αερισμό της αίθουσας (Εικ. 23). Οι σύνθετες διατομές του τόξου μορφώνονται από επίπεδα ελάσματα και γωνιακά προφίλ πριτσινωμένα μεταξύ τους. Στην περίμετρό του ο σταθμός περιβάλλεται από υποστηρικτικά κτίρια τα οποία έχουν ύψος δύο ορόφων και στο εσωτερικό του δίνει την αίσθηση στεγασμένου forum.

Πριν από την Ολυμπιάδα του 2004, έγινε εκτεταμένη επέμβαση αποκατάστασης του (διατηρητέου) κτιρίου (Εικ. 24,25,26,27) με στόχο την αισθητική και λειτουργική ανακαίνιση του επιβατικού σταθμού, με μελέτη από την «Πλειάς Δ. Διαμαντόπουλος και συνεργάτες», με συνεργάτες τους Γιώργος Παρμενίδης, Κώστας Μωραϊτης, Κατερίνα Χελιδώνη, Χριστίνα Λονγκέπε, Ανδρέας Λαμπρόπουλος, Βασίλης Κρητικός, Παναγιώτης Νικοηαΐδης, Ιωάννα Παπαμαθαίου και Αλεξάνδρα Παναγιωτίδου.

Όπως αναφέρουν οι ίδιοι σε άρθρο τους: Σκοπός της

Εικ. 31. Όψη 3

Εικ. 32. Όψη πηλασίας

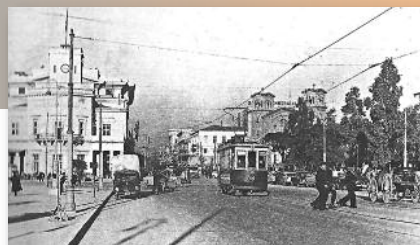
Εικ. 33. Όψη τέλους θόλου 1
(άρθρο ανακαίνισης)

Εικ. 34. Όψη τέλους θόλου 2
(Γάρδας)

Εικ. 35. Τραμ πλῆταις Δημαρχείου 1 (Ροήδι)
(Λεύκωμα 130 χρόνων)

Εικ. 36. Τραμ πλῆταις Δημαρχείου 2 (Ροήδι)
(Λεύκωμα 130 χρόνων)

επέμβασης ήταν να αποκαταστήσει τις περιμετρικές όψεις, το δάπεδο και την οροφή και ταυτόχρονα να συμβάλει στην προσπάθεια τόνωσης του εμπορικού χαρακτήρα της κλειστής 'πλῆταις' (με τις αποβάθρες) και να εντάξει νέες χρήσεις στην ανεκμετάλλητη κτιριακή υποδομή, απομακρύνοντας τα διάφορα περίπτερα από το εσωτερικό του σταθμού. Ανακαινίστηκαν τα εκδοτήρια, ο κύριος χώρος εισόδου για το ευρύ κοινό και αποκαταστάθηκαν οι μπάρες αναμονής και τα γκισέ, τεχνοτροπίας Art Deco. Η εσωτερική 'πλῆταις' βάφτηκε στα χρώματα των εξωτερικών όψεων και πλακοστρώθηκε. Ο μεταλλικός φέρων οργανισμός χρωματίστηκε σε σκούρο κυπαρισσί. Τα παλιά ξύλινα κουφώματα που βλέπουν στο εσωτερικό του σταθμού αντικαταστάθηκαν από νέα αλουμινίου σε φωτεινή πράσινη απόχρωση. Στην οροφή οι υαλοπίνακες 'αρμέ' αντικαταστάθηκαν από πολυκαρβονικό υλικό. Με την αλληλαγή αυτή η κατασκευή ελάφρυνε, ο εσωτερικός χώρος απέκτησε γλυκό φως και, σε συνδυασμό με τα ρεύματα αέρος, αναιρέθηκε το φαινόμενο θερμοκηπίου, κατά τους θερινούς μήνες. Σε ότι αφορά τον γενικό φωτισμό, κρατήθηκαν τα υπάρχοντα φωτιστικά σώματα και συντηρήθηκαν, ενώ ταυτόχρονα προστέθηκαν νέα ενδοδαπέδια, που αναδεικνύουν τα μεταλλικά φέροντα στοιχεία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αξιοποίηση του μονώροφου κτί-

σματος κατά μήκος του κεντρικού θολωτού κορμού του σταθμού, το οποίο εξακολουθεί να στεγάζει έναν εφεδρικό συρμό. Μετά από συνεργασία τριών κρατικών φορέων - του Υπουργείου Πολιτισμού, της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ) και του ΗΣΑΠ- ο λευκός συμπαγής τοίχος φιλοξενεί ζωγραφικά έργα φοιτητών της ΑΣΚΤ μεγάλων διαστάσεων (Εικ. 28). Έτσι η αναμονή στο σταθμό αποκτά εικαστική και εκπαιδευτική διάσταση. Συγχρόνως επεκτάθηκαν σε μήκος οι αποβάθρες. Στα μελλοντικά σχέδια του ΗΣΑΠ περιλαμβάνεται η επέκταση του κτιριακού συγκροτήματος του Πειραιά κατά μήκος της παραλιακής πρόσοψης, ώστε να δημιουργηθεί ένα πολυδύναμο συγκρότημα. Το κτίριο σήμερα (Εικ. 29,30,31,32,33,34) έχει όλα εκείνα τα στοιχεία διάκοσμου τα οποία, πριν την επέμβαση, είχαν υποστεί εκτεταμένες φθορές από την εγκατάλειψη, τη ρύπανση και τους βανδαλισμούς.

Ευχαριστώ για την βοήθεια και την συγκέντρωση στοιχείων για την σύνταξη του άρθρου, τον Πρόεδρο του Μουσείου Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων (Σωματείου Συνταξιούχων Η.Σ.Α.Π.) Εμμανουήλ Φωτόπουλο. Επίσης τον Παύλο Κουλοβασιλόπουλο, υπεύθυνο του Μουσείου, για τις πολύτιμες πληροφορίες που ακούραστα μου προσέφερε.

Πηγές:

- Λεύκωμα των Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων Αθηνών-Πειραιά Α.Ε. 130 ΧΡΟΝΙΑ
- Bill Risebero, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
- Robert Furneau-Jordan (Ρόμπερτ Φυρνό-Τζόρνταν) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
- Αρη Χατζιδάκη (2003): Η ΜΕΤΑΛΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ ΗΣΑΠ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ
- Άρθρο αποκατάστασης κτιρίου από την: ΠΛΕΙΑΣ Δ.ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ και ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ
- ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ
- Διαδίκτυο

Εικ. 37. Πρώτος σταθμός Φαλήρου
(Λεύκωμα 130 χρόνων)

Εικ. 38. Πρώτος σταθμός Φαλήρου 2
(Λεύκωμα 130 χρόνων)

ΑΡΙΣΤΟΝ ΜΕΝ ΥΔΩΡ

Υπήρξε μια εποχή στην ιστορία της ανθρωπότητας, χίλιετις πριν από τη βιομηχανική επανάσταση, όταν η φύση δεν είχε ακόμα αναλυθεί σε ένα κλειστό σύστημα των χημικών στοιχείων της, και οι τέσσερις βασικές μορφές με τις οποίες αντιλαμβανόταν ο άνθρωπος την ύλη ήταν πράγματι χειροπιαστά: η τροφοδότρια γη, η θεϊκή πνοή ζωής του αέρα, που ψηλά εξαυλίνεται στον αιθέρα, η φωτιά που φωτίζει και καίει, και το νερό. Στο νερό που - όπως πάντα ο άνθρωπος πίστευε (και όπως σήμερα γνωρίζουμε) ξεκίνησε η ζωή, και από το οποίο εξαρτάται κάθε μορφή ζωής (αποτελεί περίπου το 80% του ανθρώπινου οργανισμού και η σημασία του για την καλλιέργεια είναι αποφασιστική) θα αναζητηθεί και η αρχή των όντων από τον πρώτο αιώνα φιλόσοφο, το θαλή από τη Μίλητο. Είναι χαρακτηριστικό του σεβασμού του αρχαίου (ηροκαπιταλιστικού ή προτεχνολογικού) κόσμου απέναντι στην ιερότητα της φύσης το γεγονός ότι πηγές και ποτάμια δεν αντιμετωπιζόνταν ως απλά γεωγραφικά σημεία ή φυσικά φαινόμενα αλλά ως μυθικοί τόποι θεϊκής επιφάνειας των νυμφών και των θεών.

Οι αρχαίοι Έλληνες όχι μόνο γνώριζαν πολύ καλά πόσο πολύτιμο αγαθό είναι το νερό. Το διακρίνουν σε περιήρητο εκείνο πινδαρικό του τίτλου μας, ενώ από την πλευρά του ο Ιπποκράτης (Περί ανέμων, υδάτων, τόπων) επισημαίνει την επίδραση της ποιότητας του στη φυσική κατάστασή του ανθρώπου και τη σημασία του για την επιλογή του τόπου εγκατάστασής του. Η ύπαρξη της πολιτικής κοινότητας (η επιβίωση και η υγιεινή της) ιδιαίτερα σε μια περιοχή με χαμηλό δείκτη βροχοπτώσεων, όπως είναι η Ελλάδα, και μάλιστα η Αττική, εξαρτάται από τις δυνατότητες υδροδότησης και άρδευσης (με το τελευταίο αυτό θέμα θα ασχοληθούμε σε επόμενο άρθρο). Είναι αυτή που, παράλληλα με τον οχυρό ή στρατηγικό χαρακτήρα του χώρου αποτέλεσε τη βασική προϋπόθεση στην επιλογή της θέσης ίδρυσης του άστεως. Την σημασία της ύδρευσης για την πόλη αποδεικνύει το γεγονός ότι στην κλασική Αθήνα ο επιμελητής κρηνών ήταν από τους λίγους άρχοντες που (όπως οι στρατηγοί) δεν κληρώνονταν αλλά εκλέγονταν.

Τα ασβεστολιθικά πετρώματα των ελληνικών βουνών (όπως στην Αθήνα του βράχου της Ακρόπολης), επέτρεπαν τη δημιουργία υπόγειων υδροφόρων οριζόντων που είτε εκτομώνονταν σε πηγές στην πλαγιά ή τη ρίζα τους, είτε μαστιζόνταν και οδηγούνταν με ορύγματα στην πόλη είτε πάλι αντλούσαν από πηγάδια. Οι πηγές των μυκηναϊκών ακροπόλεων, η Περσία των Μυκηνών και η πηγή της Ακρόπολης είχαν βέβαια στην κλασική εποχή συμβολική μόνο σημασία. Στην αρχαία ελληνική πόλη όπως και το σύγχρονό μας χωριό, είναι το δημόσιο πηγάδι ή η βρύση της αγοράς (Εικ. 1) που αποτελούν το κέντρο της κοινότητας. Παράλληλα, την πιο κοινή μορφή υδροδότησης απο-

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ Αρχαιολόγου τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

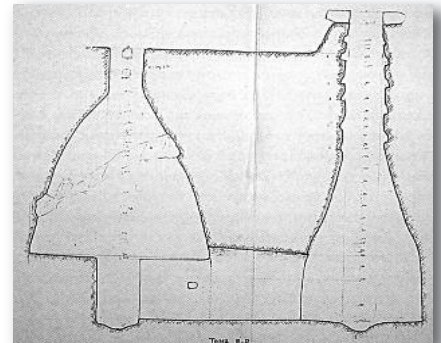
τελούνταν τότε, καθώς και αργότερα, τα πηγάδια (στην Αγορά των Αθηνών ανασκάφηκαν 400 πηγάδια χρονολογούμενα από τους Νεολιθικούς χρόνους έως τον 19ο αι. μ.Χ.) για την προστασία του υδροφόρου ορίζοντα ο Σόλων (Πλουτ. Σόλων, 23.6), είχε μάλιστα απαγορεύσει τη διάνοιξη πηγαδιών σε απόσταση μικρότερη των 700 μ. από το πλησιέστερο δημόσιο φρέαρ και σε βάθος μεγαλύτερο από τα 60μ. Υπόγειες δεξαμενές που τροφοδοτούνταν από τα όμβρια (συνήθως αποδόχημες διαμέτρου έως 5 μ.) συχνά οργανωμένες σε συστήματα που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με αγωγό προμήθευαν το νερό για τη πόλη. Εκεί, όπου (όπως στον Πειραιά όπου έχουν ανασκαφεί πάνω από 400 βή. και Αριστ. Πολ. 1330 Β 3, Θουκ. 2.48) ελλείψει πηγών το πόσιμο νερό παρέιχαν σχεδόν αποκλειστικά οι δεξαμενές, η άντληση γινόταν από ένα χωριστό φρέαρ (Εικ. 2 και 3). Ενδεχομένως οι δεξαμενές χρησίμευαν και ως ψυγεία (Πλάτ. Λάχης 193 C, Πρωταγόρας 349 Ε).

Ένα πραγματικό πρόβλημα ύδρευσης που πρέπει να δημιουργήθηκε, για πρώτη φορά, με τη συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις τον 6ο αι. π.Χ. Με εξαίρεση τις περιοχές οι οποίες, όπως π.χ. η Κόρινθος, διέθεταν πηγές με επαρκή παροχή, οι πόλεις ήταν υποχρεωμένες να προχωρήσουν στην κατασκευή μεγάλων υδραυλικών έργων μαστεύσεως, που θα επέτρεπαν την τροφοδοσία των δημόσιων κρηνών. Τα σπουδαιότερα υδραγωγεία (τουλάχιστον στην πρώτη τους μορφή) υπήρξαν έργα τυράνων. Σ' αυτά ανήκει το Ευπαλίνειο ορύγμα, έργο του Πολυκράτη της Σάμου (Ηρόδ. III 60), το υδραγωγείο της Νάξου, έργο πιθανώς του Λύγδαμ, η κρήνη του Θεαγένη στα Μέγαρα (Παυσανίας I 140,1), και το Πεισιστράτειο υδραγωγείο των Αθηνών. Σύγχρονο (περί το 500 π.Χ.) είναι και το υπόγειο υδραγωγείο που έφερνε το νερό από απόσταση χιλιομέτρων στην Αίγινα.

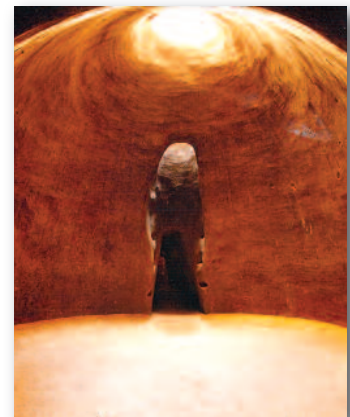
Το Ευπαλίνειο ορύγμα (από το όνομα του αρχιτέκτονα), που περιγράφεται με θαυμασμό από τον Ηρόδοτο (3.60), είναι το πρώτο που

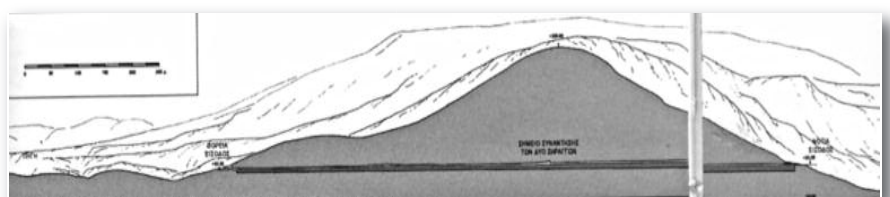
Εικ. 1. Γυναίκες στην κρήνη Καλλιρρόη, Αττ. μελανόμορφη υδρία 530-520 π.Χ.

Εικ. 2. Σύστημα δεξαμενών από τον Πειραιά 4ος αι. π.Χ.

Εικ. 3. Το εσωτερικό δεξαμενής. Στο βάθος διακρίνεται το φρέαρ άντλησης, Πειραιάς 4ος αι. π.Χ.

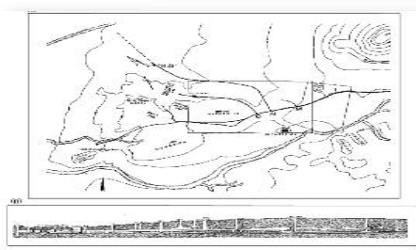
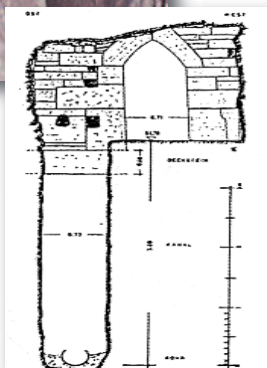
Εικ. 4. Η τομή του κεντρικού τμήματος του Ευπαλίνειου υδραγωγείου που διασχίζει το βουνό

Εικ. 5. Σχεδιαστική αποτύπωση του ορύγματος του υδραγωγείου από την πηγή έως την πόλη της Σάμου

Εικ. 6. 7. Φωτογραφία και τομή του εσωτερικού του υδραγωγείου (διακρίνεται ο διάδρομος επίσκεψης και το κανάλι με τον αγωγό)

Εικ. 8. Αποτύπωση του τελευταίου τμήματος του Πεισιστράτειου υδραγωγείου της Αθήνας

Εικ. 9. Μια από τις επιγραφές της «εναίας»

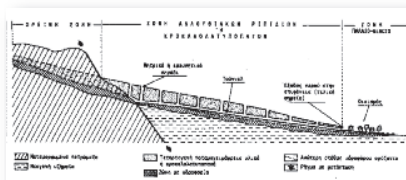
πραγματοποιήθηκε με την διάνοιξη στο βουνό - και μάλιστα με ελάχιστες διορθώσεις - μιας ευθύγραμμης σήραγγας 1.000 μ. ταυτόχρονα και από τα δύο άκρα της (εικ. 4 και 5). Στην είσοδο της σήραγγας το νερό διοχετεύονταν με πήλινο αγωγό από το σημείο μύστευσης. Η σήραγγα αποτελείται από ένα διάδρομο επίσκεψης 1,75 x 1,75 λαξευμένο στο βράχο, και παράλληλα σε βαθύτερο επίπεδο (κατά 1,50 - 2,80 μ.) ένα αυλάκι με τον πήλινο αγωγό διαμέτρου 18 εκ. (εικ. 6 και 7).

Το αθηναϊκό «πεισιστράτειο» υδραγωγείο (τμήματα του αποκαλύφθηκαν και εκτίθενται στους σταθμούς του μετρό) είναι ένα από τα μεγαλύτερα γνωστά (συνολικό μήκος του από τις πηγές έως τις κρήνες είναι περίπου 9.539 μ. Κατασκευάστηκε στο τέλος του 6ου αι. π.Χ. και επεκτάθηκε σταδιακά στον 5ο και 4ο αι. π.Χ. Το νερό ερχόταν από την περιοχή των πηγών του Ιλισού, ακολουθούσε έως τη Ριζάρειο Σχολή πορεία παράλληλη αυτής του Ιλισού, εμπλουτιζόμενο από διάφορες ενδιάμεσες πηγές (Αγ. Ιωάννης Πρόδρομος, Γουδή, Αγ. Θωμάς) και διακλαδωνόταν μπαίνοντας στην πόλη, σε κεντρικούς και δευτερεύοντες αγωγούς. Δύο βασικοί αγωγοί στο βορρά κατευθύνονταν προς την Ακαδημία και την Αγορά και ένας νότια της Ακρόπολης, ο οποίος και τροφοδοτούσε - ακολουθώντας την πορεία των δρόμων ανάμεσα στους λόδφους νότια, νοτιοδυτικά και δυτικά της Ακρόπολης - τους αρχαίους αστικούς δήμους του Κοινητού, της Κολίης και δυτικά της Μελίτης (εικ. 8). Οι σωλήνες, διαφορετικού - ανάλογα με τη σημασία του κλάδου - διαμετρήματος (από 11- 29 εκ.) και διαφορετικής - ανάλογα με το έδαφος - μορφής (αγωγοί συμπίεσης και επιφανειακά αυλάκια), έτρεχαν μέσα σε μεγάλα λαξευμένα ορύγματα πλάτους 0,65 μ. και ύψους 1.30 μ. ή σε κανάλια ή πάλη σε απλά σκάμματα στο χώμα, σε βάθος που κυμαίνονταν από 2 έως 11 μ. (το πολύ 14 μ.) από τη στάθμη του σημερινού εδάφους. Στα σημεία αλλαγής της κατεύθυνσης (στροφές και διακλαδώσεις) ή της μορφής του αγωγού (π.χ. μετάβαση από σωλήνα σε αυλάκι) υπάρχουν φρεάτια που μειώνοντας

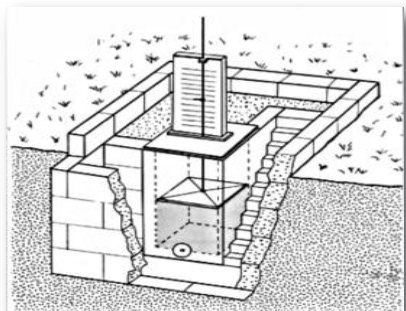
την ταχύτητα της ροής επιτρέπουν την καθίζηση (το φιλτράρισμα του νερού). Τα φρέατα διάνοιξης, επίσκεψης και αερισμού υπολογίζονται σε 200 - 300 (έχουν βρεθεί 24, τα περισσότερα κυκλικά διαμ. 3-4 μ.). Είναι πιθανόν ότι ένα δεύτερο υδραγωγείο ενίσχυσε την ύδρευση της πόλης των Αθηνών τον 4ο αι. π.Χ. με το νερό των πηγών της Βαρυμύμης στην Πάρνηθα. Πρόκειται για τον αγωγό στον οποίο αναφέρονται οι επιγραφές παραχώρησης της διόδου (της εναίας) κάτω από τα κτήματα ιδιωτών στη περιοχή της Δεκέλειας και των Αχαρνών (εικ. 9). Ένα άλλο είδος υδραγωγείου, γνωστό κυρίως από την Ανατολή, που συναντάμε στους δήμους των ανατολικών προπόδων του Υμηττού, είναι το ονομαζόμενο qanat, το οποίο δεν διοχετεύει το νερό μιας πηγής αλλά αποτελεί ένα σύστημα αγωγών (σηράγγων), με τη βοήθεια των οποίων υδρομαστεύεται ο υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας έτσι ώστε το νερό ακολουθώντας τη φυσική κλίση να βγαίνει στην επιφάνεια χωρίς μηχανική ή χειροκίνητη άντληση (εικ.10).

Τα υδραγωγεία κατέληγαν στις δημόσιες κρήνες και τα δημόσια ρουτρά (δεν προβλεπόταν ύδρευση των οικιών): οι βόρειοι κλάδοι στην κρήνη του Διπύλου και τις δύο (ΝΑ και ΝΔ) κρήνες της αγοράς, ο νότιος και ο δυτικός στην κρήνη της Κοίλης οδού και της Πνυκός αντίστοιχα. Ένα βαλάνειο έχει ανασκαφεί στον Κεραμικό. Από την ελληνιστική εποχή το νερό χρησιμοποιεί για την λειτουργία του κεντρικού ρολογιού-κλεψύδρας (στο θεραπευτήριο του Αμφιάριου στον Ωρωπό και στην Αγορά (εικ.11), και αργότερα με μνημειώδη μορφή στη ρωμαϊκή των Αθηνών (εικ. 12). Ότι περίσσευε από τις κρήνες διοχετεύονταν είτε μέσα από πήλινους σωλήνες σε άλλες χρήσεις, όπως π.χ. τα δημόσια αποχωρητήρια στις ΝΔ και ΝΑ εισόδους της Αγοράς (το καλύτερα σωζόμενο είναι αυτό στην είσοδο της ρωμαϊκής αγοράς) είτε σε ανοικτά αυλάκια με φρεάτια, κατά διαστήματα, που χρησίμευαν για το πότισμα φυτών και ζώων (εικ. 13).

Οι κρήνες. Τη σημασία του νερού για την ίδρυση και την επιβίωση της αρχαίας πόλης αποδεικνύει η θέση της κρήνης στην αρχαία αγορά, όπως στο χθελινό χωριό. Για τον περιγρητή Πausanias οι κρήνες αποτελούν απαραίτητο στοιχείο μιας πόλης. Ο λιτός αρχιτεκτονικός τύπος της ελληνι-

Εικ. 10. Το σύστημα υδρομάστευσης κανάτ

Εικ. 11. Η κλεψύδρα του Αμφιάριου του Ωρωπού

Εικ. 12. Ο «πύργος των Ανέμων» ή το ρολογόγινο του Ανδρονίκου (μέσα 1ου αι. π.Χ.)

κρήνης έχει σκοπό να καθύψει τις βασικές λειτουργίες της: τη μάστευση, αποθήκευση και παροχή φρέσκου και καθαρού νερού, ευπρόσ-
του σε όλο τον πληθυσμό. Η παλαιότερη μορφή της, γνωστή από πολλά υστεροαρχαϊκά αγγεία και κάποια σύγχρονα ερείπια, συνίσταται στην απλή διαμόρφωση της όψης του βράχου ή της σπηλιάς από όπου πηγάζει το νερό και την διάνοιξη πίσω μιας σειράς από μακρόστενες δεξαμενές για τη μάστευση. Το νερό έτρεχε μέσα από ξεοντοκε-
φαλές σε μια μακρόστενη γούρνα που χρησίμε-
υε για την άντληση (εικ.1 και 14), ενώ ένα υπό-
στεγο (προστάς) βοηθούσε να κρατηθεί το νερό καθαρό και δροσερό και συγχρόνως προστάτευε τον κόσμο από τον ήλιο. Ωραία παραδείγματα έχουμε στις αρχαϊκές Κορινθιακές κρήνες της Γλαύκης και της Πειρήνης (εικ. 15). Άλλες πά-
νι, όπως η κτιστή κρήνη του Θεαγένη στα Μέγα-
ρα (εικ. 16) και οι κρήνες της Αθηναϊκής Αγοράς και του Διπύλου (εικ. 17) δεν συνδεόνταν αμέσως με κάποια πηγή αλλά τροφοδοτούνταν από ένα υδραγωγείο. Σπανιότερος είναι ο τύπος της βυθι-
σμένης βαθμιδωτής δεξαμενής με κεντρικό κίονα, την οποία περικλείει ένα πείσχυμο τοιχείο με κιονοστοιχία στην πρόσοψη, όπως η Μινώα της Δήλου. Τα ελληνιστικά χρόνια χαρακτηρίζονται από την αύξηση ως προς την ποικιλία και τον αρχι-
τεκτονικό πλούτο των κρηνικών κατασκευών (π.χ. με την προσθήκη εξεδρών όπως στο ιερό του Ποσειδώνος στην Τήνο (εικ. 18) μια εξέλιξη που θα αποκορυφωθεί στη ρωμαϊκή εποχή με τη δημιουργία πραγματικών μνημειωδών κατα-
σκευών (εικ. 19).

Τα δημόσια λουτρά (βαλανεΐα): Η απλή μορφή των κλασικών βαλανεΐων συνίσταται σε ένα συνήθως κυκλικό ή ορθογώνιο δωμάτιο με περι-
μετρική διάταξη των (καθιστών) λουτήρων πάνω από τους οποίους υπάρχουν τα ντουλαπία για τα ενδύματα των λουομένων. Στο κέντρο βρισκό-
ταν η θέση για το καζάνι με το ζεστό νερό, στο οποίο αντιστοιχούσε στην κορυφή του θόλου ένα κυκλικό άνοιγμα (το οπσίον). (εικ. 20). Μικρά

λουτρά με μία ή σπανίως δύο μπανιέρες συνα-
ντώνται και σε σπίτια του 4ου αι. π.Χ. Στα γυμνα-
στήρια μπορούσε να βρει κανείς βαθιές κυκλικές δεξαμενές για κολήμπι, γούρνες και ντουςιέρες με κρύο νερό. Πιο γνωστά είναι τα λουτρά των ιερών, όπου αυτά απαιτούνται από τη λατρεία, όπως στα Ασκληπεία π.χ. στην αρκαδική Γόρτυνα (εικ. 21) ή για τους αγώνες. Η εξέλιξη που θα οδηγήσει στα ρωμαϊκά λουτρά, διακρίνε-
ται στο βαλανεΐο της Ολυμπίας του 4ου αι. π.Χ., με εντοιχισμένο καζάνι και περιμετρικό αγωγό για το ζεστό νερό, το οποίο αποκτά τον 20ο αι. π.Χ., το πρώτο υπόκαυστο με θερμαινόμενη δεξαμενή (εικ. 22 και 23).

Την εικόνα των εγκαταστάσεων υγιεινής συμπληρώναν τα δημόσια αποχωρητήρια. Απλά αποχωρητήρια συναντώνται (αν και σπάνια) σε σπίτια ήδη από τα μέσα του 4ου αι. (Δύστος Εύβοιας), συνθεστέρα στους τόπους συγκέν-
τρωσης, όπως π.χ. ο οικίσκος με πείσχυμο μαρμάρινο πάγκο με ημικυκλικές αφοδευτήριες οπές του γυμνασίου της Μινώας Αμοργού (τέλος 4ου αι.) (εικ. 24).

Αποχέτευση: Σύγχρονος με το αθηναϊκό υδραγωγείο είναι και ο μεγάλος (1x1 μ.) επι-
μελώς κτισμένος υστεροαρχαϊκός υπόνομος για τα όμβρια (Great Drain) που διασχίζει την αθηναϊκή αγορά από την περιοχή της θόλου έως βό-
ρεια τον Ηριδανό (εικ. 25). Η επέκτασή του (γύρω στα 400 π.Χ.) προς τα ΝΔ και τα ΝΑ και ο εξοπλι-
σμός του με τετράγωνα φρεάτια επίσκεψης έγι-
ναν προφανώς, όπως δείχνει η ανομοιομορφία της τοιχοδομίας, από τους ιδιοκτήτες των όμο-
ρων κατοικιών, που υποχρεώθηκαν επιπλέον σε τροποποιήσεις των οικοδομών γραμμών, ενώ ένας δρόμος (ΝΔ της θόλου) αναγκαστικά γε-
φυρώθηκε με τη σύγκλιση των τοιχωμάτων από τα 1,50 σε 0,80 μ. Ο κεντρικός υπόνομος τροφοδοτείται από τους αποχετευτικούς αγωγούς των συνοικιών, οι οποίοι υποδέχονται αριστερά και δεξιά τις αποχετεύσεις των οικιών. Ένα πλή-
ρες σύστημα αποχέτευσης έχει και ο Πειραιάς

Εικ. 17. Η ΝΔ κρήνη της αθηναϊκής Αγοράς (4ος αι. π.Χ.)

Εικ. 18. Η ελληνιστική κρήνη του ιερού του Ποσειδώνος στην Τήνο

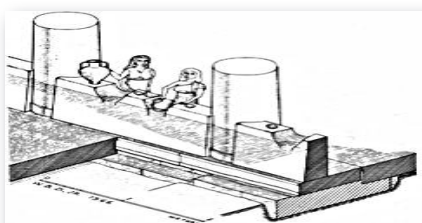
Εικ. 19. Η ρωμαϊκή μορφή της κρήνης Πειρήνης στην Κόρινθο

Εικ. 19β. Αναπαράσταση της ρωμαϊκής Πειρήνης

Εικ. 13. Αυλάκι με φρεάτιο κατά μήκος της ιδιού των Παναθηναίων στην Αγορά

Εικ. 14. Άντληση από τη κρήνη

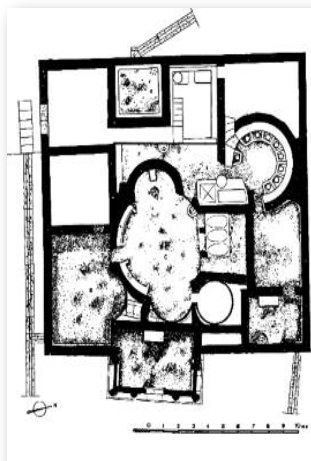
Εικ. 15. Κρήνες της Κορίνθου: Αρ.: Κάτοψη της κρήνης Γλαύκης Δεξ.: Αναπαράσταση της πρώτης μορφής της κρήνης Πειρήνης δίπλα στο ναό του Απόλλωνος

Εικ. 16. Η κρήνη του Θεαγένη στα Μέγα-
(5ος αι. π.Χ.)

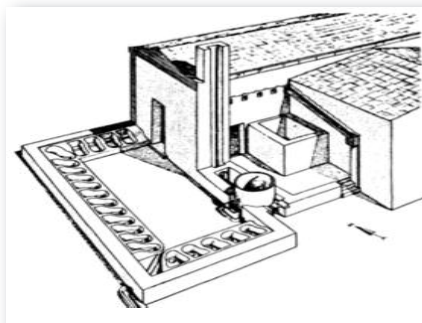

Εικ. 20. Αναπαράσταση του ελληνιστικού βαλανεΐου της αγοράς της Θεσσαλονίκης

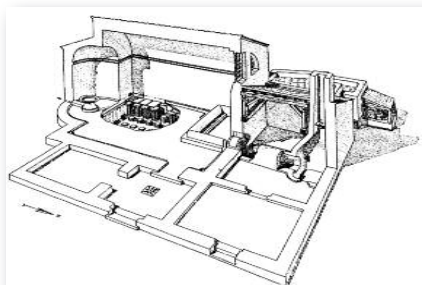

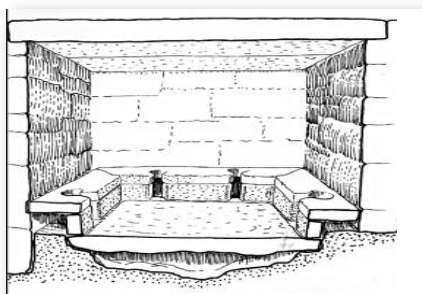
Εικ. 21. Οι λουτρικές εγκαταστάσεις του Ασκήπλειου της αρκαδικής Γόρτυνος

Εικ. 22. Το βαλανεϊόν της Ολυμπίας τον 4ο αι. π.Χ.

Εικ. 23. Το βαλανεϊόν της Ολυμπίας τον 2ο/1ο αι.π.Χ. (υπόκαυστον)

Εικ. 24. Ο οικίσκος των αποχωρητηρίων του γυμνασίου της Μινάς Αμοργού

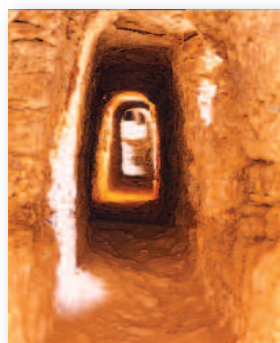
(Εικ. 26).

Στη μακρά περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, όταν η πόλη θα αποτελέσει το ζωντανό κύτταρο ενός νέου, του ελληνιστορωμαϊκού κόσμου, η διαχείριση του νερού σε όλα τα στάδια της (από το υδραγωγείο στην κρήνη και στα λουτρά) θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία και τελειώς διαφορετική κλίμακα, συμβολική θα λέγαμε ενός νέου (πιο κοντά στο δικό μας) αποικειστικά προσανατολισμένου στην καλοπέραση αστικού πολιτισμού.

Τα ρωμαϊκά υδραγωγεία. Χαρακτηριστική της νέας κουλτούρας είναι η περηφάνια των Ρωμαίων (φαίνεται μέσα από ειδικά συγγράμματα όπως αυτά του προϊσταμένου των υδραγωγείων της Ρώμης Frontinus και του Βιτρούβιου), και από εγκυκλοπαιδικά έργα όπως η Φυσική Ιστορία του Πλινίου (NH 36, 123), για το πολίτιμο - «πολίτιμότερο από όλα τα έργα της ελληνικής αρχιτεκτονικής τέχνης» - δίκτυο των υδραγωγείων που μέσα από ορεινές σήραγγες και κοιλάδες φέρνουν το νερό των πλεόν απομακρυσμένων πηγών για τα λουτρά, τις πισίνες, τις βίλλες, τους κήπους και τα σπίτια της πόλης. Σε αντίθεση με το σύστημα των κλειστών σωλήνων των ελληνικών υδραγωγείων τα ρωμαϊκά aquaeducta (Εικ. 27) αποτελούνται από έναν αγωγό ελεύθερης - και συνεπώς πολύ μεγαλύτερης - ροής, με φρεατία επίσκεψης κατά διαστήματα που επιτρέπουν τη συντήρηση του δικτύου. Η ελάχιστη διαφορά στάθμης που παρουσιάζεται συχνότατα ανάμεσα στο σημείο της μάστευσης και εκείνο της διανομής, υποχρέωνε σε ακριβή - με τη βοήθεια του χωροβάτη- υπολογισμό της κλίσης (συνήθως κυμαίνεται από 0,37% έως 0,39%). Το πρόβλημα της ρεματιάς που θα συναντήσει το υδραγωγείο στην πορεία του μπορεί να ξεπεραστεί με τη διοχέτευση σε ένα σύστημα - έως και δώδεκα ανάλογο με τη ποσότητα του νερού - παράλληλων μοιθύβδι-

Εικ. 25. Ο κεντρικός αποχετευτικός αγωγός της αθηναϊκής Αγοράς

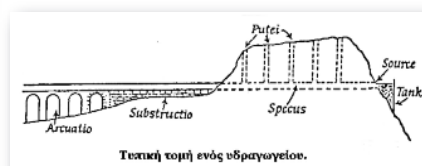

Εικ. 26. Αποχετευτικός αγωγός του Πειραιώς

νων σωλήνων υψηλής πίεσης, με κατά διαστήματα ανοικτές πυργοδεξαμενές για τον έλεγχο της πίεσης. Αν η ρεματιά έχει μεγάλο βάθος έως 50 μ., προτιμούσαν την τελικά φθηνότερη κατασκευή μιας γέφυρας, όπως η εντυπωσιακή Pont du Gard της Nîmes (Nemausus) (Εικ. 28), και οι λίθινες γέφυρες της ισπανικής Σεγκόβια (Εικ.29) και της Μυτιλήνης. Το τεράστιο, παρά ταύτα, κόστος κατασκευής αυτών των έργων (για την κατασκευή του υδραγωγείου των Τρεβήρων γνωρίζουμε ότι χρησιμοποιήθηκαν 50.000 κυβικά πέτρας και 13.000 κυβικά κονιάματος, ενώ για το σύστημα των σωλήνων πίεσης θα πρέπει να αναβλήθηκαν 10.000 - 45.000 τόνοι μοιθύβ) ξεπερνά συνήθως τις δυνατότητες της πόλης είναι έργο των αυτοκρατόρων ή πλουσίων ευεργετών όπως ο Ηρώδης Αττικός.

Το πρότυπο για τις ρωμαϊκές επαρχιακές πόλεις (στην Αθήνα, το αδριανέιο υδραγωγείο τροφοδοτούσε την πόλη με το νερό της Πάρνηθας έως τη δεκαετία του 1950) δίνει βέβαια η ίδια η πρωτεύουσα, πρόδρομος της σημερινής μεγαλόπολης. Η Ρώμη διέθετε ένα γιγαντιαίο σύστημα ύδρευσης με τα 14 υδραγωγεία (Εικ. 30 και 31) συνολικού μήκους 480 χλμ., με ημερήσια παροχή 520.000 - 635.000 κυβικών (πολύ μεγαλύτερη ανά άτομο από εκείνη των σημερινών πόλεων), που διευθύνε ειδική τεχνική υπηρεσία με επικεφαλής μια τριμελής επιτροπή από την τάξη των συγκλητικών και ένα προσωπικό που αποτελούνταν από μηχανικούς (architecti) και εξειδικευμένους τεχνίτες (familia aquaria ή aquarii) οι οποίοι ασχολούνταν με την σχεδίαση, την κατασκευή (από τη μάστευση των πηγών και την κατασκευή των υδραγωγείων έως την εγκατάσταση του συστήματος διανομής), καθώς και με τη συντήρηση των εγκαταστάσεων.

Σε αντίθεση με την αρχαία Ελλάδα, όπου το υδραγωγείο οδηγεί στην ή τις κεντρικές κρήνες, στη ρωμαϊκή πόλη υπάρχει στο σημείο κατάληξης ένα κέντρο διανομής (Εικ. 32), μέσω του οποίου τροφοδοτείται ιεραρχικά το αστικό δίκτυο. Πρώτη προτεραιότητα είχαν οι αυτοκρατορικές

Εικ. 27. Τυπική τομή του ρωμαϊκού υδραγωγείου

Εικ. 28. Η γέφυρα (Pont du Gard) του υδραγωγείου της Nîmes (Nemausus) (Προβηγκία)

ανάγκες (κήποι, ανάκτορα κ.λπ.), ακολουθούσαν τα δημόσια κτήρια (λουτρά, στατιοθήκες, στρατόπεδα, γυμνάσια, αμφιθέατρα κ.λπ.) και τέλος οι δημόσιες κρήνες (συνολικά 591 τον 1ο αι. μ.Χ., και 1.352 τον 4ο αι. μ.Χ.) που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των δημοτικών διαμερισμάτων (εικ. 33). Από αυτές ξεχώριζαν οι μνημειώδεις κεντρικές κρήνες, οι λίμνες και τα σιντριβάνια που στόλιζαν τις στοές και τους δενδροστολισμένους περιπέτους των Ρωμαίων γύρω από τον πεδών του Άρεως. Η υπερχειλίση από τις κρήνες τροφοδοτούσε τις βιοτεχνίες και χρησιμοποιε στην καθαριότητα των δρόμων.

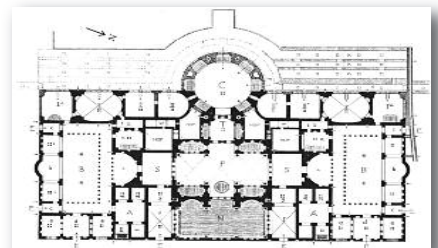
Λουτρά και αποχωρητήρια. Σημαντικό παράγοντα για την υγιεινή των κατοίκων της Ρώμης (και κατ' επέκταση όλων των πόλεων της αυτοκρατορίας) αποτελούσαν τα δημόσια λουτρά (170 balnea το 33 π.Χ., που θα αυξηθούν σε 967 4ο αι. μ.Χ.), τα οποία κατανέμενταν περίπου ομοιόμορφα στα δημοτικά διαμερίσματα, συχνά στα ισόγεια των ρωμαϊκών πολυκατοικιών (από τα παράπονα του Σενέκα (ad Lucil. 56 1-2) μαθαίνουμε για τους θορύβους που είναι αναγκασμένος να υπομένει κάποιος που κάθεται πάνω από μια αίθουσα λουτρού). Το πρόβλημα από την συχνή απουσία αποχωρητηρίων στους ορόφους των πολυκατοικιών αντιμετωπίστηκε με τη δημιουργία δημοσίων foricae, latrinae publicae στους δρόμους των πυκνοκατοικημένων γετονιών. Οι εγκαταστάσεις αυτές θερμαινόνταν το χειμώνα και είχαν μαρμαρίνα καθίσματα με αφοδευτήριες οπές σε αρκετά πυκνή διάταξη κάτω από τα οποία προβλεφόνταν συνεχής ροή νερού. Υπήρχαν, συνολικά, 144 δημόσια αποχωρητήρια δηλαδή περίπου 10 σε κάθε διαμέρισμα, στα οποία προστίθενται άλλα 116 necessaria κατά μήκος του τείχους του Αυρηλιανού. Ένα ωραίο δείγμα δημοσίων αποχωρητηρίων σώζεται στην είσοδο της ρωμαϊκής Αγοράς των Αθηνών.

Οι θέρμες. Ένα καθαρά ιταλικό είδος δημοσίων λουτρικών εγκαταστάσεων (στην Πομπηία

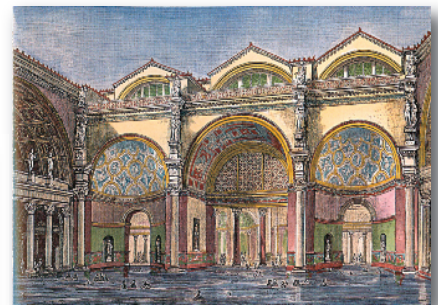
υπάρχουν ήδη από τον 2ο αι. π.Χ.), ήταν οι θέρμες, ένας συνδυασμός λουτρού, παλαιστρας, φιλοσοφικής σχολής και περιπάτου που θα αποτελέσουν τον πιο αγαπητό χώρο αναψυχής για τη μάζα του ρωμαϊκού λαού, το χαρακτηριστικό μνημείο του ρωμαϊκού τρόπου ζωής και το αρχιτεκτονικό πρότυπο για όλες τις πόλεις της αυτοκρατορίας. Η επιτυχία των θερμών έγκειται στο μέγεθος, την πετυχημένη προσαρμογή του αρχιτεκτονικού σχεδίου στη χρήση (δηλαδή, τη διαδοχή κρύων και θερμών λουτρών, με πισίνες ή λουτρήρες και ατμόλουτρα), στον πλούτο της διακόσμησης και κυρίως στην ποικιλία των προσφερομένων διασκέδαστων (εικ. 34 και 35). Τα κτίρια περιβάλλονταν από κήπους και στοές που προσφέρονταν για περιπάτους και συζητήσεις. Για τη σωματική άσκηση προβλεπόνταν στάδια, παλαιστρες γυμναστήρια, για την καλλιέργεια του πνεύματος, βιβλιοθήκες, αίθουσες διαλέξεων, θεατρικών παραστάσεων και συναυσιών, μουσεία τέχνης, που συμπλήρωναν εκθέσεις, μαγαζιά και εστιατόρια. Οι θέρμες λειτουργούσαν έως τη δύση του ηλίου, με ένα μικρό εισιτήριο. Την επιτυχία του τύπου δείχνει η εξέλιξη του σε όλο και μεγαλύτερο μέγεθος και πολυτέλεια: οι πρώτες θέρμες επί Αυγούστου καλύπτουν 20.000μ², εκείνες του Τραϊανού, (οπότε καθιερώνεται και ο οριστικός τύπος, με το κεντρικό κτήριο στη μέση ενός κήπου, πλαισιωμένο από διάφορα παραρτήματα) 110.000 μ². Στις θέρμες του Καρακάλλα (140.000 μ²) στην περιοχή της Vía Appia, μπορούν να λούνται συγχρόνως 1.600 άτομα σ' εκείνες του Διοκλητιανού 3.000. Αν στα χρόνια που ακολούθησαν το τέλος της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας, αυτά τα λαϊκά σπα θα μπουν στο στόχαστρο της ανερχόμενης νέας θρησκείας, τούτο ωστόσο δεν θα εμποδίσει την επιβίωσή τους μέσω του Βυζαντίου στο σύγχρονο οθωμανικό χαμάμ.

Εικ. 33. Αναπαράσταση μιας δημόσιας κρήνης της Ρώμης

Εικ. 34. Κάτοψη των θερμών του Καρακάλλα: στο κέντρο διακρίνεται η διαδοχή (από ΒΑ στα ΝΔ) της πισίνας (natatio N), του frigidarium (F), του μικρού μεταβατικού tepidarium (T) και της μεγάλης θολωτής αίθουσας του caldarium (C). Το σύνολο πλαισιώνεται από δύο στεγασμένες υπόστυλες αίθουσες για σπορ και παιχνίδια, οι οποίες περιβάλλονται (B) από τα αποδυτήρια και (N) τα δωμάτια για μασάζ κλπ

Εικ. 35. Αποκατάσταση της πισίνας των θερμών του Καρακάλλα

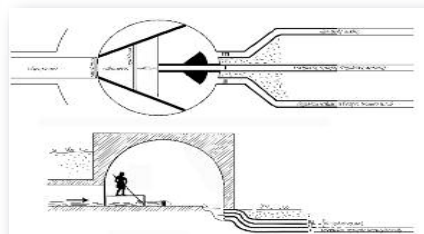

Εικ. 36. Αποκατάσταση της κεντρικής αίθουσας (του frigidarium) των θερμών του Καρακάλλα

Εικ. 29. Το υδραγωγείο της ισπανικής πόλης Segovia

Εικ. 31. Τα ερείπια του υδραγωγείου Aqua Claudia στα περίχωρα της Ρώμης

Εικ. 32. Σχηματική αναπαράσταση του κέντρου διανομής του ρωμαϊκού υδραγωγείου

Εικ. 30. Πηγές και πορεία των κυριωτέρων υδραγωγείων της Ρώμης

Νέα Ευρήματα από την περιοχή

Αποτέλεσμα της συνεχούς ανασκαφικής δραστηριότητας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς, αποτελούν τα νέα εντυπωσιακά ευρήματα που προήλθαν από την περιοχή του Μοσχάτου.

Συγκεκριμένα με αφορμή την κατάθεση αιτήματος για την ανέγερση οικοδομής σε οικόπεδο επί της Λεωφ. Πειραιώς, (πλησίον της γέφυρας του Μοσχάτου), και ύστερα από τον προκαταρκτικό αρχαιολογικό έλεγχο κατά τη διάρκεια του οποίου εντοπίστηκαν αρχαιότητες, το οικόπεδο δεσμεύτηκε προκειμένου να διερευνηθεί ανασκαφικά.

Κατά τη διάρκεια της επακόλουθης ανασκαφικής

Γιάννης Συρόπουλος

Αρχαιολόγος στην Εφ. Αρχ/των Δυτ. Αττικής/Πειραιώς
επόπτης της ανασκαφής

έρευνας (Απρίλιος 2014 – Νοέμβριος 2014) αποκαλύφθηκε τμήμα αρχαίου νεκροταφείου κλασικών χρόνων.

Η μεγαλύτερη και πυκνότερη συγκέντρωση τάφων εντοπίστηκε στη δυτική ζώνη του οικοπέδου και στον νοτιοδυτικό τομέα του ανασκαφέντος χώρου. Ωστόσο κατά την πορεία της ανασκαφής διαπιστώθηκε ότι το νεκροταφείο επεκτείνεται δυτικότερα και πέραν των ορίων του οικοπέδου.

Διερευνήθηκαν συνοδικά σαράντα έξι (46) τάφοι οι τύποι των οποίων ποικίλουν. Εγχυτρισμοί, ταφές σε αγγείο, ταφές σε πήλινες λάρνακες και ταφικές πυρές αποτελούν την πλειονότητα των τάφων, ενώ δεν λείπουν και κεραμοσκεπείς τάφοι. Ανάμεσα στους ερευνηθέντες τάφους συγκαταλέγονται και τρεις λίθινες σαρκοφάγοι, καθώς και τρεις ελεύθερες ταφές (εικ. 1, 1α, 1β). Οι τάφοι δεν έχουν ένα συγκεκριμένο προσανατολισμό, ενώ σχεδόν όλοι ήταν πλούσια κτερισμένοι. Από τα κτερίσματα αναφέρονται ενδεικτικά λήκυθοι, οινόχοδες/όληπες, πυξίδες (με ή χωρίς πόμα) κοτύλιδες κ.α. (εικ. 1γ, 1δ)

Στη νότια ζώνη της ανασκαφής ερευνήθηκε αποσπασματικά σωζόμενος ταφικός περιβάλλων σχήματος Π (εικ. 2). Δομείται από ασβεστολιθικούς λιθοθήληθους σε ύψος δύο δόμων, με την μεγαλύτερη πλευρά του στραμμένη προς βορρά, πιθανόν προς κάποιον δρόμο που θα διερχόταν βορειότερα.

Η μακρά πλευρά του περιβόλου, μήκους περίπου 6,70μ., παρουσιάζει ασυνέχεια καθώς λείπουν λιθοθήληθοι οι οποίοι θα πρέπει να είχαν αφαιρεθεί ήδη κατά την αρχαιότητα. Αντίστοιχα η ανατολική και η δυτική πλευρά του φαίνεται ότι είχαν επίσης υποστεί φθορές κατά την αρχαιότητα. Σε κάθε περίπτωση η κατάσταση διατήρησης του περιβόλου χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά κακή όχι μόνο των ασυνεχειών που παρουσιάζει ως προς τη δομή του, αλλά και ως προς τη διάβρωση που έχουν υποστεί τα δομικά στοιχεία του.

Επίσης παρά τη νότια ζώνη του οικοπέδου ερευνήθηκαν τα ίχνη κοίτης αρχαίου χειμάρρου, που έχει κατεύθυνση σχεδόν από Α/ΒΑ προς Δ/ΝΔ (εικ. 3). Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής διαπιστώθηκε ότι η βόρεια όχθη του χειμάρρου είχε επιστρωθεί με στρώμα λατύπης, λιθάρια λατύπης, αργούς λίθους όστρακα και κεραμίδες καλύπτοντας μάλιστα και τον πίσω χώρο περιβόλου σε μια προσπάθεια εξομάλυνσης της βόρειας όχθης του.

Από τα αξιοσημιότερα ευρήματα που προήλθαν από τη συγκεκριμένη ανασκαφή αξίζει να γίνει λόγος για τρία γλυπτά έργα, μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας, τα οποία συγκαταλέγονται ήδη στα νέα αποκτήματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιώς.

Πρόκειται για την επιτύμβια στήλη του «Νέου από το Μοσχάτο», όπως ονομάστηκε από τον ανασκαφέα, τμήμα ενεπίγραφης επιτύμβιας στήλης, καθώς και δύο συνανήκοντα τμήματα μαρμάρινου αγάλματος λέοντος.

Οι δύο επιτύμβιες στήλες αποσπάστηκαν από τη βόρεια όχθη του αρχαίου χειμάρρου όπου βρέθηκαν σε επικλινή θέση, και μάλιστα είχαν χρησιμοποιηθεί για την εξομάλυνσή της.

Εικ 1. Εγχυτρισμός (ταφή σε αγγείο)

Εικ 1α. Πήλινη λάρνακα

Εικ 1β. Λιθινή σαρκοφάγος

Εικ 1γ. Κτερίσματα από τους τάφους

Εικ 1δ. Κτερίσματα από τους τάφους

του Μοσχάτου

Η στήλη του «Νέου από το Μοσχάτο» σωζόμενου ύψους 1,86 μ. και πλάτους 1,10 μ. είναι ελλιπής ως προς το πάνω δεξιό τμήμα της αληιά και τμήμα του κάτω μέρους της.

Στα αριστερά απεικονίζεται ο νεκρός νέος, γυμνός και όρθιος με το ιμάτιό του να καλύπτει τον αριστερό του ώμο και το αριστερό χέρι του, που φαίνεται να το έχει απλωμένο.

Στο δεξί του χέρι φαίνεται να κρατά την ένθετη χάλκινη στήλεγγίδα του που καταλήγει σε εγκοπή στην πλάκα της στήλης πλάι στο δεξί του πόδι.

Το σώμα του παριστάνεται κατά τα τρία τέταρτα, με τις κνήμες σταυρωμένες, σαν να δίνει την εντύπωση ελαφρού βηματισμού ή την έναρξη διασκελισμού. Στο πρόσωπο του νεαρού, που έχει αποδοθεί κατενώπιον, αποτυπώνεται η ηρεμία της έκφρασής του καθώς το βλέμμα του δίκως στόχο διασχίζει την πραγματικότητα κοιτάζοντας ίσια μπροστά στο κενό.

Χαμηλότερα στα αριστερά του παριστάνεται όρθιος ο μικρός του δούλος κρατώντας κάποιο αντικείμενο στο ανυψωμένο δεξί του χέρι. Το μικρό αγόρι έχει στραμμένο το κεφάλι του προς τον νεαρό και τον κοιτάζει, ενώ διάχυτη είναι η θλίψη στο πρόσωπό του για τον χαμό του κυρίου του.

Πίσω από το αγόρι διακρίνεται σε χαμηλό ανάγλυφο επιτύμβια στήλη που επιστέφεται με λήκυθο.

Από τη βόρεια όχθη του χειμάρρου προέρχεται και η δεύτερη επιτύμβια στήλη, αποσπασματικά σωζόμενη, μεγίστου ύψους 1,30μ. και πλάτους 0,57μ. Λείπει η επίστεψή της καθώς και ένα μεγάλο μέρος από το υπόλοιπο σώμα της στήλης μαζί με τη βάση. Φέρει όμως την επιγραφή ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΣΑΜΙΟΣ σε ονομαστική (εικ. 4).

Από την έρευνα στην κοίτη του αρχαίου χειμάρρου περισυλλέχθηκαν δύο συνανήκοντα τμήματα μαρμάρινου γλυπτού λέοντος. Το λιοντάρι σώζεται αποσπασματικά καθώς λείπει το μεγαλύτερο μέρος των ποδιών (εικ. 5).

Παριστάνεται με το κεφάλι στραμμένο προς τα δεξιά, έτοιμο να επιτεθεί. Τα μπροστινά του πόδια είναι απλωμένα ενώ τα πίσω φαίνεται να είναι σε ελαφρά κίνηση. Το στόμα είναι μισάνοιχτο ενώ η χαίτη του έχει αποδοθεί πιο επιμελής στη δεξιά πλευρά με εντυπωσιακούς και πλούσιους βοστρύχους. Το ρύγχος του είναι ελαφρώς αθλοωμένο από τη δράση του νερού. Χρονολογείται στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ.

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής διερεύνησης του οικοπέδου, το Τμήμα Μουσείων Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς διοργάνωσε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Την ανασκαφή επισκέφθηκαν μαθητές της Τετάρτης Τάξης του 6ου Δημοτικού Σχολείου Μοσχάτου, καθώς και της Τετάρτης Τάξης του 7ου Δημοτικού Σχολείου Χαλανδρίου.

Οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να ξεναγηθούν στο χώρο της ανασκαφής, να μιλήσουν με τους εργατοτεχνίτες και τους αρχαιολόγους, και εν συνεχεία να συμμετάσχουν στην ανασκαφή με τη μορφή διαδραστικού βιωματικού παιχνιδιού.

Εικ 2.Ταφικός περίβολος σήματος Π

Ενδεικτική βιβλιογραφία

-Γ. Μπακαλιάκη

«Από τον Φειδία έως τον Πραξιτέλη»

Εκδ. Κυριακίδη 1990

-Νικ. Καϊτσά

«Τα γλυπτά, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Κατάλογος»

Εκδ. ΚΑΠΟΝ 2002

-Εύα Σημαντώνη – Μπουρνιά

«Αττικά Κλασικά επιτύμβια Ανάγλυφα»

Εκδ. Καρδαμίτσα 1988

-The Athenian Agora

Black and Plain Pottery, Vol. XII

**Το παρόν αποτελεί προκαταρκτικά συμπεράσματα βάσει των ανασκαφικών δεδομένων και αντιπροσωπευτικών ευρημάτων από την ανασκαφή. Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης ενδέχεται να υπάρξουν αποκλίσεις ως προς το εύρος της χρονολόγησης.*

Εικ 3.Η κοίτη του αρχαίου χειμάρρου

Εικ. 4:
Ενεπίγραφη
επιτύμβια στήλη

Εικ 5.
Ο μαρμάρινος
γλυπτός λέων

Νέα ευρήματα στην Βεργίνα

Όπως δήλωσαν η ομότιμη καθηγήτρια του ΑΠΘ Στυλιανή Δρούγου και οι συνεργάτες της Χρυσάνθη Καλήληνη και Απόστολος Θάνος με την ευκαιρία Αρχαιολογικού Συνεδρίου, νέα ευρήματα έφερε στο φως η ανασκαφή στον τομέα του «Αγρού Τσακιρίδη» στο κέντρο της αρχαίας πόλης των Αιγών στη Βεργίνα. Στο βόρειο τμήμα του τομέα αναγνωρίζονται πρόχειρα χτισμένοι χώροι,

λιθόστρωτες αυλές τις οποίες διασχίζουν πήλινοι ή λίθινοι αγωγοί νερού, μεγάλοι λάκκοι απορριμμάτων ή πιθαριών, ενώ ανάμεσα στα ευρήματα σημειώνονται πολλές σκουριές, πηλοί κ.λ.π.

Στο νότιο τμήμα του τομέα, διαπιστώνονται πυκνά κατάλοιπα θεμελίων και τοίχων από την ίδια χρονολογική περίοδο (2ος αι. π.Χ. – 1ος αι. μ.Χ.), τα οποία όμως θα πρέπει να συνδεθούν πιθανώς με το γειτονικό Μιτρώων. Ένας ισχυρός αναθηματικός τοίχος προστατεύει το οικοδομικό αυτό συγκρότημα. Τα κινητά ευρήματα – κυρίως πήλινα ειδώλια – της φετινής σύντομης ανασκαφικής περιόδου ενισχύουν την υπόθεσή για τη σχέση του νέου οικοδομικού συγκροτήματος με το Μιτρώων. Αποκαλύπτεται ότι το μεγάλο Ιερό της Μιτέρας των Θεών είχε μεγαλύτερη έκταση, αλλά και χρονολογική διάρκεια από όσο είχε υπολογιστεί κατά την παλιότερη έρευνά του. Απομένει να αποδειχθεί η υπόθεση αυτή με τη μελλοντική ανασκαφή του χώρου.

Αποκαλύπτεται το αρχαίο θέατρο της Πλατιάνας

Το θέατρο της Πλατιάνας βρίσκεται εντός των τειχών της αρχαίας ακρόπολης, στην κορυφή του όρους Λαπίθα. Οι εργασίες, που αποσκοπούσαν στην αποσαφήνιση των οικοδομικών καταλοίπων του, εντός εκτεταμένου ερειπίου, άρχισαν τον Μάιο του 2014 και ολοκληρώθηκαν τον Δεκέμβριο του 2014.

Το έργο «Ανασκαφική έρευνα, τοπογραφική και αρχιτεκτονική αποτύπωση του αρχαίου θεάτρου της Πλατιάνας» υλοποιήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας – Περιφερειακή Ενότητα Ηλείας, η οποία και το χρηματοδοτεί, την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας, η οποία προσέλαβε το προσωπικό και είχε την όλη εποπτεία, και τον Μη Κερδοσκοπικό Οργανισμό «Διάζωμα», που συνδράμει και υποστηρίζει το έργο ανάδειξης των αρχαίων ελληνικών θεάτρων ανά την επικράτεια. Μέσω των εργασιών έγινε σαφής η μορφή και ο τρόπος κατασκευής του μνημείου, ήρθαν στο φως τμήματα του αρχικού σκηνικού οικοδομήματος, αποκαλύφθηκε η κρηπίδα που έφερε το προσκήνιο, αλλά και τμήμα του κλιμακοστασίου (8 βαθμίδες), ενώ αναδείχθηκαν τα περιγράμματα των αναθηματικών τοίχων των παρόδων, κάνοντας κατανοητή, με αυτόν τον τρόπο, τη σχέση του μνημείου με το τείχος της ακρόπολης. Στο πλαίσιο του όθλου έργου πραγματοποιήθηκε στατική μελέτη αποκατάστασης του μνημείου, ενώ υλοποιήθηκαν με απευθείας ανάθεση η τοπογράφιση και η αρχιτεκτονική αποτύπωση του θεάτρου.

Η Ζώμινθος κρύβει πολλές εκπλήξεις

Η αρχαιολόγος Έφη Σαπουνά-Σακελλαράκη συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της ανασκαφικής περιόδου του 2014 στη Ζώμινθος

μίλησε για την τελευταία μεγάλη ανακάλυψη της Μινωικής Αρχαιολογίας. Η ανασκαφή στη Ζώμινθος – πρόσθεσε – κρύβει ακόμη πολλές εκπλήξεις.

Η ανασκαφή ανέδειξε ένα επιβλητικό συγκρότημα με τοίχους που φτάνουν τα 3 μ. Αποκαλύφθηκε πλήρως ο κεντρικός διάδρομος, μήκους 22 μ., ο οποίος μέσω 7 θυρών οδηγεί σε άλλους μεγάλους διαδρόμους και μεγαλοπρεπείς χώρους. Η διάταξη του κτιρίου είναι δαιδαλώδης και τρία νέα κλιμακοστάσια

που βρέθηκαν το 2014 οδηγούν από το ισόγειο σε 2ο ή και 3ο όροφο. Αποκαλύφθηκαν δύο φωταγωγοί, εκ των οποίων ο ένας μελετήθηκε και αναπαραστάθηκε σε 3 διαστάσεις.

Επίσης, ήρθαν στο φως δύο μεγάλες υπόστυλες αίθουσες με κίονες, στις βάσεις των οποίων διατηρείται το ξύλο, και θρανία στην περιφέρεια που χρησίμευαν προφανώς για τελετές, ενώ τοιχογραφίες κοσμούσαν τα πλακόστρωτα δωμάτια. Το σύστημα αγωγών, πήλινων ή λίθινων, είναι τεχνικά άρτιο ενώ το κεραμικό εργαστήριο στη βορειοδυτική βιοτεχνική πτέρυγα συμπληρώθηκε φέτος με την αποκάλυψη μεγάλου κεραμικού κλιβάνου. Το πλήθος των μεγάλων πήθων που βρέθηκαν κάτω από ογκώδεις λίθους αποδεικνύει το οργανωμένο πρόγραμμα αποθήκευσης των αγαθών, τα οποία οι κάτοικοι της περιοχής διοχέτευαν στην Κνωσό και σε άλλα πεδινά κέντρα.

Νέο Μουσείο στη Δήλο

Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο σε πρόσφατη συνεδρίαση του όρισε το γενικό πλαίσιο αρχών για το νέο Μουσειακό Χώρο που θα δημιουργηθεί στη Δήλο μετά την εξεύρεση τόρων για τη σύνταξη της μελέτης. Όπως σημειώθηκε στο Συμβούλιο, τα χρήματα θα δώσει το International Foundation for Greece (που ιδρύθηκε στο Λονδίνο από τον Γιώργο και την Ασπασία Λεβέντη), καθώς το ίδρυμα είχε

προσφερθεί από το περασμένο καλοκαίρι να δωρίσει μια μελέτη στο ελληνικό κράτος και επιλέχθηκε η Δήλος ως η καλύτερη επιλογή.

Σύμφωνα με τις προδιαγραφές αυτές, το μεγαλύτερο μέρος του νέου μουσείου θα πρέπει να είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος του υπόγειο ή υπόσκαφο και να ακολουθεί τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής. Επίσης, να είναι όσο το δυνατόν απομακρυσμένο από τη θάλασσα, έτσι ώστε να προστατεύονται καλύτερα τα αρχαία έργα, αλλά και τα νέα υλικά του και να μη χρειάζεται συχνά επισκευές.

Το μέγεθός του, τουλάχιστον 5.000 τ.μ., ορίστηκε να είναι τέτοιο για να καλύπτονται όλες οι σύγχρονες ανάγκες ενός μουσείου, να μπορούν να εκτεθούν όλα έργα παρουσιάζονται σήμερα στο ταμρινό μουσείο, καθώς και οι αρχαιότητες που θα προέρχονται είτε από τις αποθήκες είτε από τον αρχαιολογικό χώρο του νησιού.

Εξέταση DNA σε 65 σκελετούς πιθανόν της Μινωικής Κρήτης

Με πολύ ενδιαφέρον η επιστημονική κοινότητα αναμένει τα αποτελέσματα από την εξέταση DNA σε 65 σκελετούς που βρέθηκαν από την αρχαιολόγο Αθανασία Κάντα στην περιοχή Σφεντύλι, ένα τόπο που βουιιάζει σήμερα, λόγω του φράγματος του Αποσεδέμη.

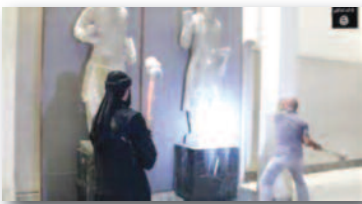
Την έρευνα διεξάγει το Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας του ΙΤΕ. Η επίτιμη έφορος Αρχαιοτήτων,

Αθανασία Κάντα, που έφερε στο φως αυτόν τον θησαυρό εκτιμά ότι πρόκειται για κατοίκους της Μινωικής Κρήτης και έχει υπό την εποπτεία της το σπουδαίο αρχαιολογικό εύρημα, που πιθανολογείται ότι φυλάσσεται στις αποθήκες του Μουσείου Ηρακλείου.

Αν και παρόμοιες μελέτες έχουν γίνει στο εξωτερικό θα είναι η πρώτη φορά που το ΙΤΕ και συγκεκριμένα το ΙΜΒ αναλαμβάνει τέτοιας εμβέλειας έρευνα, που αναμένεται να δώσει κρίσιμα συμπεράσματα, για μια σειρά επιστήμες, πέραν της Αρχαιολογίας. Είναι μια έρευνα που κινείται σε ανεξερεύνητα νερά. Εκτιμάται ότι θα γίνει κατορθωτό να αναγνωρισθεί η καταγωγή αυτού του πληθυσμού και η σχέση τους με τους σημερινούς κατοίκους της Κρήτης αλλά και τους παγκόσμιους πληθυσμούς.

Βάρβαρες καταστροφές μνημείων στο Ιράκ από το Ισλαμικό Κράτος

Λίγες ημέρες μετά τη δημοσιοποίηση από τους τζχαντιστές ενός βίντεο στο οποίο καταγραφόταν η καταστροφή προϊσλαμικών γλυπτών στο βόρειο Ιράκ, η οργάνωση Ισλαμικό Κράτος προχώρησε

στην καταστροφή μνημείων που χρονολογούνται στην ασσυριακή εποχή στην πόλη Νιμρούντ, στο βόρειο Ιράκ, αλλά και μνημείων στην αρχαία πόλη Χάτρα.

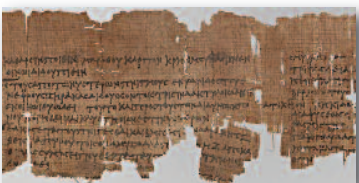
Η καταστροφή της Νιμρούντ

Το Ισλαμικό Κράτος «κατέλαβε» εξ εφόδου την ιστορική τοποθεσία της Νιμρούντ και άρχισε να την καταστρέφει με μπουλντόζες.

Η πόλη της Νιμρούντ, η οποία ιδρύθηκε πριν από 3.300 χρόνια, βρίσκεται στις όχθες του Τίγρη, σε απόσταση περίπου 30 χλμ. από τη Μοσούλη. Είναι μία από τις σημαντικότερες πόλεις της ασσυριακής αυτοκρατορίας, στην αρχαία πόλη παραμένουν ανάγλυφα και κοίλοισαία «θαμνισού», όπως ονομάζονται οι φτερωτοί ταύροι με ανθρώπινο πρόσωπο.

Η UNESCO κατήγγειλε την καταστροφή εξισώνοντάς την με «έγκλημα πολέμου», ενώ ανακοίνωσε πως προσέφυγε για το ζήτημα αυτό στον ΟΗΕ και την εισαγγελία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για το ζήτημα αυτό. Επίσης οι τζχαντιστές του Ισλαμικού Κράτους κατέστρεψαν τα μεγαλύτερα οικοδομήματα της Χάτρα, ηλικίας 2.000 ετών και κατέδωσαν τα μικρότερα με μπουλντόζες.

Ανάγνωση αρχαίων παπύρων που είχαν καεί με ακτίνες X

Αρχαίοι πάπυροι γραμμένοι στα ελληνικά, που είχαν καεί από την καταστροφική έκρηξη του Βεζούβιου το 79 μ.Χ. και είχαν θαφτεί στις στάχτες της γειτονικής πόλης του Ερκουλάνεουμ, για πρώτη φορά θα αποκαλύψουν τα μυστικά τους, καθώς Ιταλοί επιστήμονες κατάφεραν, με τη βοήθεια μιας νέας ισχυρής τεχνικής ακτίνων-X, να διαβάσουν τις πρώτες λέξεις σε δύο από αυτά τα χειρόγραφα.

Οι εν λόγω πάπυροι, μαζί με εκατοντάδες άλλους, είχαν ανακαλυφθεί το 1754 και αποτελούσαν μέρος μιας βιβλιοθήκης με 600 έως 700 βιβλία με επικούρειες φιλοσοφικές πραγματείες, η οποία βρισκόταν σε ένα δωμάτιο μιας μικρής ρωμαϊκής βίλλας του Ερκουλάνεουμ, μιας πόλης που καταστράφηκε μαζί με την Πομπηία, όταν εξερράγη το ηφαίστειο, γι' αυτό ονομάστηκε «η άλλη Πομπηία».

Συγκρίνοντάς τους με έναν άλλο σωζόμενο πάπυρο από το Ερκουλάνεουμ, που είχε γραφτεί από τον επικούρειο φιλόσοφο και ποιητή Φιλόδημο του 1ου αι. π.Χ., οι ερευνητές δεν αποκλείουν αυτός να είναι ο συγγραφέας και του ενός καμένου παπύρου.

Μαρμάρινη κεφαλή του Ερμή βρέθηκε στην Τουρκία

Μεγάλος αριθμός αρχαιοτήτων, μεταξύ των οποίων και μια μαρμάρινη κεφαλή ηλικίας 2.000 ετών που απεικονίζει το θεό Ερμή, εντοπίστηκε και κατασχέθηκε στην Τουρκία, στη διάρκεια επιχείρησης των αστυνομικών αρχών της επαρχίας Σίβας (Σεβάστεια) για την εξάρθρωση κυκλώματος αρχαιοκαπηλίας.

Μετά από προετοιμασία τριών μηνών, στις 13 Ιανουαρίου 2015 οι αστυνομικοί πραγματοποίησαν ταυτόχρονη έφοδο σε διάφορα σημεία της επαρχίας Σίβας, στην Κεντρική Ανατολία, και εντόπισαν τις αρχαιότητες.

Σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, πριν από τρία χρόνια είχε βρεθεί αγοραστής για την κεφαλή του Ερμή, έναντι του ποσού του 1 εκατ. δολαρίων, ο οποίος και αποπειράθηκε να τη φυγαδεύσει από τη χώρα. Τότε, παρά τις προσπάθειες

των αρχών, δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί το γλυπτό.

Επιστήμονες από το πανεπιστήμιο Τζουμχουριέ επιβεβαίωσαν ότι η κεφαλή είναι αυθεντικό έργο, ωστόσο αναμένονται και τα αποτελέσματα σχετικών αναλύσεων τις προσεχείς ημέρες.

Μαζί με την κεφαλή του Ερμή βρέθηκαν τρία δαχτυλίδια, ένα πινάκιο, 23 νομίσματα, έξι βιβλία στην οθωμανική γλώσσα, δύο τμήματα στήλης και διάφορα άλλα πολύτιμα αντικείμενα.

Σταδιακή αποκάλυψη αρχιτεκτονικού συγκρότηματος Σκαλιά Κισσόνεργας Πάφου

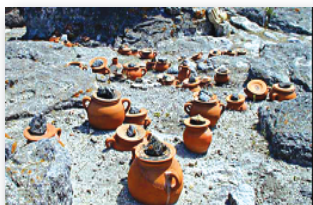
Ο χώρος στα Σκαλιά, που ανασκάπτεται από το 2010, έχει αποδώσει ευρήματα που χρονολογούνται από την Ύστερη Χαλκολιθική στη Φάση της Φιλιάς (δηλ. την εναρκτήρια φάση της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού), στην Πρώιμη και Μέση Εποχή του Χαλκού και στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού ΙΑ, δηλαδή από το 2700 ως το 1600 π.Χ. περίπου. Ωστόσο, στα περισσότερα τμήματα του χώρου που ανασκάπτεται αυτές οι φάσεις δεν συναντώνται σε συνεχή αλληλουχία.

Όλα τα τμήματα του χώρου που ανασκάπτεται είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές στην περίοδο 1973-74, όταν έγιναν στην περιοχή εκτεταμένες εργασίες ισοπέδωσης με μηχανικούς εκσκαφείς για γεωργικούς σκοπούς. Κατά το 2014, συνεχίστηκε η αποκάλυψη των αρχιτεκτονικών καταλοίπων που είχαν εντοπιστεί κατά τις προηγούμενες ανασκαφικές περιόδους στα ανώτερα στρώματα της ανασκαφής. Τα κατάλοιπα αυτά χρονολογούνται στην τελευταία φάση (φάση ΙΙΙ) της Μέσης και στην πρωιμότερη φάση (φάση ΙΑ) της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

Αυτό είναι το μοναδικό μεγάλης κλίμακας αρχιτεκτονικό συγκρότημα της Μέσης ΙΙΙ-Ύστερης ΙΑ περιόδου της Εποχής του Χαλκού που έχει αποκαλυφθεί μέχρι σήμερα στο νοτιοδυτικό τμήμα της Κύπρου. Το τμήμα του που αποκαλύφθηκε εκτείνεται στα 900 τετραγωνικά μέτρα.

Στο νοτιότερο τμήμα της ανασκαφής αποκαλύφθηκε δάπεδο σε συνάφεια με αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, που χρονολογείται είτε στη Φάση της Φιλιάς είτε στην πρώτη φάση (φάση Ι) της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.

Ασύλητος αρχαϊκός τάφος στη νεκρόπολη του Κιτίου

Σημαντικά ευρήματα έφερε στο φως η ανασκαφή της Γαλιτικής Αρχαιολογικής Αποστολής Κιτίου και Σαλαμίνας στη νεκρόπολη στη θέση Περβόλια, στη Λάρνακα. Ο τάφος ήταν ασύλητος. Αποτελείτο από έναν μεγάλο δρόμο ενώ ο ταφικός θάλαμος είχε το ίδιο σχήμα και τις ίδιες διαστάσεις με τους μικρότερους τάφους της κλασικής περιόδου. Στον θάλαμο είχαν ενταφιαστεί 17 άτομα. Οι περισσότερες ταφές ήταν πρωτογενείς, ωστόσο στο εσωτερικό ενός μεγάλου αμφορέα της Δίχρωμης Γραπτής κεραμικής βρέθηκαν δευτερογενείς ταφές. Ο αμφορέας περιείχε τα οστά δύο ατόμων,

ενός ενήλικα περίπου 20 ετών και ενός παιδιού 8-10 ετών.

Στο θάλαμο και στο δρόμο του τάφου βρέθηκαν κεραμικά αγγεία που χρονολογούνται στην Κυπρο-Αρχαϊκή Ι περίοδο, καθώς και πολλαπλά λεπτότεχνα, εισηγμένα, φοινικικά αγγεία (όπως αμφορείς, πρόχοι Δίχρωμης και Ερυθρόχριστης κεραμικής και πιάτα τύπου «Samaritan ware»).

Άλλος ένας αρχαϊκός τάφος εντοπίστηκε στη βορειοδυτική πλευρά της ανασκαμμένης περιοχής. Ανασκάφηκε μόνο μερικώς ο δρόμος. Η αρχική επίκλιση διατηρήθηκε στην ανατολική πλευρά του δρόμου αλλά ένας μεγάλος λάκκος (τυμβωρύχων) κατελάμβανε τη δυτική του πλευρά. Όπως φαίνεται από το υλικό που συλλέχθηκε από το λάκκο, η σύλληψη έγινε ήδη από την αρχαιότητα.

«Πειραιάς και Ιππόδαμος»

(Η διεθνής πρωτιά της πόλης μας)

Του **Μιχάλη Βλάχου** Δικηγόρου ε.τ.

Τις πρώτες ενδείξεις πολεοδομικού σχεδιασμού, δηλαδή της εκ των προτέρων καταρτίσεως πολεοδομικού σχεδίου ανιχνεύουμε ανασκαφικώς στις ιδρυθείσες κατά την αρχαϊκή περίοδο (7ος-6ος π.Χ. αιών) ελληνικές αποικίες.

Πράγμα που ευνόησε η εξ' ύπαρχής ίδρυση πόλεων και όχι η επέκταση που υποχρεώνει σε προσαρμογή στους προϋπάρχοντες πολεοδομικούς ιστούς.

Η επιλογή του χώρου της υπό ίδρυσιν πόλεως, όχι μόνο γεωγραφικώς, δηλαδή σε συγκοινωνιακούς κόμβους, σε ασφαλείς λιμένες ή θέσεις οχυρές με προσβάσεις κ.λ.π. αλλήλ η επιλογή της εκτάσεως, ο καθορισμός των διαστάσεων της πόλεως, της τοποθέτησεως των δημοσίων και ιερών χώρων και των χώρων κατοικίας συνιστούν πολεοδομικές δραστηριότητες που είναι ανασκαφικά τεκμηριωμένες αλλήλ περιέχονται και σε έμμεσες

ιστορικές μαρτυρίες.

Από την αρχή της κλασικής εποχής, στις πρώτες δεκαετίες του 5ου π.Χ. αιώνα έχουμε ανασκαφικά δεδομένα πολεοδομικού σχεδιασμού στην Μίλητο. Οι Μιλήσιοι, όταν δεκαπέντε χρόνια μετά την καταστροφή της από τους Πέρσες εγύρισαν στην πατρίδα τους απεφάσισαν αντί να ανοικοδομήσουν την παλαιά να κτίσουν εξ' ύπαρχής μια νέα Μίλητο.

Ως πρότυπο τους έλαβαν τις πολυάριθμες αποικίες που είχαν ιδρύσει στη Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο. Πρωτοτυπία της νέας Μιλήτου ήταν η μεγάλη ελεύθερη έκταση στο κέντρο της πόλεως η οποία προοριζότο για τις δημόσιες λειτουργίες. Έκταση προορισμένη για την Αγορά, δημόσιες Υπηρεσίες, θέατρα, Ιερά κ.λ.π. Η γη που προοριζότο για κατοικίες ήταν μοιρασμένη σε ίσα μέρη και διανεμήθηκε με κλήρωση που εξησφάλιζε την ισότητα χωρίς διακρίσεις. Υπήρχε σύστημα ορθογωνίως τεμνομένων οδών που δημιουργούν σφικτοπλεγμένο οδικό δίκτυο. Παράλληλα υπήρχαν τρεις λεωφόροι πλάτους τριάντα μέτρων που συνέδεαν το κέντρο με τα λιμάνια, το θέατρο, τις πύλες κλπ. και που χάριζαν μεγαλοπρέπεια στην πόλη, ενώ ήσαν κατάλληλες και για

Υποθετική αναπαράσταση του Αρχαίου Πειραιά

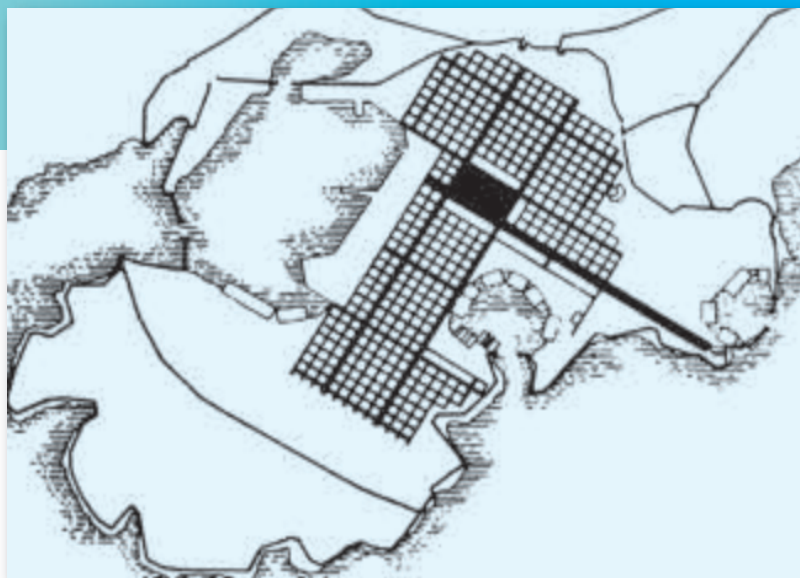
πομπές, τελετές κ.λπ. Το σχέδιο αυτό δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα ήταν έργο του μεγάλου τέκνου της Μιλήτου του Ιπποδάμου πατέρα της πολεοδομίας.

Όμως η μόνη πόλη που είναι ιστορικά μαρτυρημένο ότι πρώτη ανεγέρθηκε βάσει σαφώς οργανωμένου επιστημονικώς πολεοδομικού σχεδιασμού είναι ο Πειραιάς. Πόλη που εξ' αρχής σχεδιάστηκε με σαφείς διακεκριμένους χώρους κατοικίας, Δημοσίων λειτουργιών, ιερών κ.λπ., πράγμα που επιβεβαιώθηκε και ανασκαφικώς. Οι πρόσφατες σωστικές ανασκαφές στην πόλη μας απεκάλυψαν αρχαίους δρόμους σε αριθμούς που βοηθούν στην αποκατάσταση σε γενικές γραμμές του συνολικού σχεδίου πόλεως, ενώ μια δεκάδα αποκαλυφθεισών κατοικιών μας βοηθάει στην αναπαράσταση της Ιπποδάμειας κατοικίας. Από τα ιερά της πόλεως έχει εντοπισθεί επακριβώς το τέμενος της Μουνιχίας Αρτέμιδος στο Ιερόσκιον του Ναυτικού Ομίλου της Καστέλλας με ίχνη πανάρχαιας Ιατρείας. Δυστυχώς στο άλλο άκρο της πόλεως στον κεντρικό λιμένα δεν έχει εντοπισθεί το επίσημο Ιερό Αθηνάς και Διός Σωτήρος που πρέπει να κείται κάπου κοντά στον Άγιο Σπυρίδωνα και στον Τινάνειο κήπο.

Η πόλη αποτελείτο από πλέγμα παραλληλίων οριζοντίως και καθέτως τεμνομένων οδών που δημιουργούσαν μακρόστενα παραλληλόγραμμα οικοδομικά τετράγωνα. Κάθε οικοδομικό τετράγωνο αποτελείτο από οκτώ ομοιόμορφες προς νότον στραμμένες οικίες 250 τ.μ, εκάστη, κατά το σύστημα των σημερινών "κατοικιών εν σειρά". Κάθε σπίτι είχε κεντρική αυλή, στα νότια της οποίας υπήρχαν δύο δωμάτια και στα βόρεια δύο μεγάλες αίθουσες με προθαλάμους. Η μία με δόρυκτη στέγη ήταν ο ανδρών που περιείχε επτά ανάκλιτρα για συμπόσια. Η άλλη που θα ήταν διόροφη αποτελούσε τον οίκο με υπνοδωμάτιο (θάλαμος) στον όροφο.

Η ύπαρξη ομοιομόρφων κατοικιών εκφράζει την ισονομία των πολιτών ασχέτως κοινωνικής ή οικονομικής των θέσεως. Η θέση του πολίτη στη δημόσια ζωή ήταν ενισχυμένη και πρωτεύουσα γι' αυτό και οι ανδρώνες αποτελούσαν το χώρο συνέχισης των πολιτικών συζητήσεων της αγοράς μέσα στο σπίτι.

Από τα δημόσια κτίρια έχουν εντοπισθεί τα δύο θέατρα, νεώσοικοι στους λιμενίσκους Ζέας και Μουνιχίας και το μεγαλύτερο κτίριο της πόλεως, η Σκευοθήκη του Φίλωνος, για τις εξαρτίσεις των τριήρων κειμένη μεταξύ 2ας Μεραρχίας και Μπουμπουλίνας δυτικώς, της οδού Υψηλάντου η οποία κατά αρχαίες μαρτυρίες

Το ρυμοτομικό σχέδιο του αρχαίου Πειραιά σύμφωνα με τις πρόσφατες ανασκαφές

έκειτο πλησίον της πύλης της Αγοράς. Δυστυχώς η Ιπποδάμεια Αγορά δεν έχει εντοπισθεί αλλιώς θα πρέπει να ευρίσκεται στο κέντρο της πόλεως.

Η πόλη διέθετε τρεις πλατειές λεωφόρους όπως και η Μίλητος. Μια εξ' αυτών συνέδεε σε ευθεία γραμμή το τέμενος της Μουνιχίας Αρτέμιδος με τον κεντρικό λιμένα. Κάτι σαν τη σημερινή Λεωφόρο Γεωργίου Α' αλλιώς νοτιότερα και ομαλότερα ώστε να συνδέει Μουνιχία, Ζέα και Κάνθαρο.

Ο Ιππόδαμος ο Μιλήσιος, φιλόσοφος του 5ου π.Χ. αιώνα και κατ' Αριστοτέλη μετεωρολόγος υπήρξε ο πατέρας της πολεοδομίας ως επιστήμης με τη σύλληψη και εφαρμογή του από αυτόν αποκληθέντος Ιπποδαμείου συστήματος που αποτέλεσε με την πρώτη επιστημονική σχεδίαση πόλεως την πρωταρχική ελληνική προσφορά στην πολεοδομία και προσέφερε στην ανθρωπότητα το επίτευγμα και υπόδειγμα για την περαιτέρω σχεδίαση των πόλεων από την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή μέχρι και το σχεδιασμό των σύγχρονων Αμερικανικών μεγαποπόλεων. Έζησε δύο γενεές πριν τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Ο Πλάτων οραματίστηκε την ιδανική πολιτεία. Ο πραγματιστής Αριστοτέλης περιέγραψε τις Πολιτείες δηλαδή τα πολιτεύματα των Αθηναίων, Λακεδαιμονίων κ.λπ.

Ο Ιππόδαμος όμως στον Πειραιά, την πόλη που θεμελίωσε ο Θεμιστοκλής και ολοκλήρωσε ο Περικλής, με το σχεδιασμό του εδημιούργησε την πόλη την κατάλληλη για ελεύθερους και ισόνομους ενεργούς πολίτες όπως αρμόζει σε μία δημοκρατική πολιτεία.

Οι Αθηναίοι ως ανταμοιβή της προσφοράς του, του απένειμαν το δικαίωμα του πολίτη. Οι κάτοικοι του Πειραιώς κατά μία πληροφορία του χάρισαν σπίτι στον Πειραιά, αυτό που έκτισε σαν πρότυπο των άλλων σπιτιών κοντά στην Ιπποδάμεια Αγορά. Έτσι ο Μιλήσιος Ιππόδαμος έγινε Πειραιώτης κατοικώντας στο πρότυπο σπίτι και στην υποδειγματική πόλη που προσέφερε στην ανθρωπότητα.

Ο Πειραιάς μέσα από το ημερολόγιο του Στεφάνου Κουμανούδη

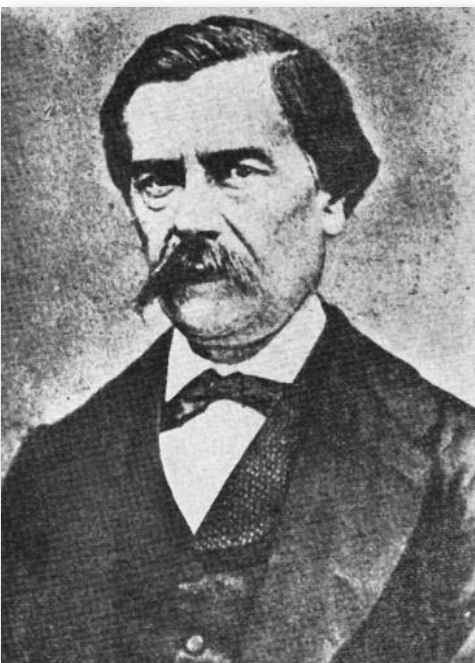
Το ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά

Προέδρου Ινστιτούτου Πειραικών Μελετών

Οι περισσότεροι από εμάς, έχουμε συντάξει κάποια στιγμή στην ζωή μας ένα είδος ημερολογίου - κατάλογου των δραστηριοτήτων μας: κρατήσαμε σημειώσεις από τις επαγγελματικές ή πνευματικές ασχολίες, τις επαφές μας με τον γύρω κόσμο, τις εκδρομές μας, περιγράψαμε καταστάσεις και κριτικάραμε πράξεις, περάσαμε στα γραπτά μας σκέψεις και συναισθήματα, κάναμε απολογισμούς και διαφοροποιήσεις.

Ας εξετάσουμε ένα από αυτά τα παλιά κατάστιχα μέσα από μια πιο πειραιώτικη ματιά.

Ο Στέφανος Αθανασίου Κουμανούδης,
1818 - 1899.

Ο Στέφανος Κουμανούδης «υπήρξε επιγραφικός, κλασικός φιλόλογος, ποιητής, λεξικογράφος, κριτικός της νεοελληνικής φιλολογίας, βιβλιογράφος· ήταν από τις εξέχουσες πνευματικές φυσιογνωμίες του 19ου αιώνα. Η ελληνομάθεια και η λατινομάθειά του υπήρξαν εκπληκτικές».

Ως αρχαιολόγος επέβλεψε αρκετές ανασκαφές στην περιοχή της Αθήνας και συνέταξε τις λογοδοσίες και τους καταλόγους (μόνος έως το 1877 και μετά με τον γιο του Αθανάσιο) των αρχαίων της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών την οποία υπηρέτησε ως γενικός γραμματέας από το 1859 έως το 1894.

Γεννήθηκε στην Ανδριανούπολη στις 22 ή 23 Δεκεμβρίου 1818 και πέθανε στις 20 Μαΐου 1899.

Από το μέρος του ευρισκόμενου, προσβάσιμου ημερολογίου του που δημοσιεύτηκε από τις εκδόσεις ΙΚΑΡΟΣ στα 1990 με τίτλο «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ / 1845 - 1867/ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ/ Μεταγραφή ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ», Επιμέλεια - Επιθεγόμενα ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ,

απομονώνω και παρουσιάζω, ότι δήποτε αναφέρεται στον Πειραιά.

Φυσικά ως κάτοικος Αθηνών και στο πλαίσιο των βασικών σημειώσεών του είναι πολύ λίγες οι παραπομπές για την πόλη μας, περισσότερα για τον Πειραιά βρήκα κατά καιρούς στις σελίδες που έγραψε στην Αρχαιολογική Εφημερίδα και σε περιοδικά - εφημερίδες της εποχής του. Μην ξεχνάμε ότι από 1861 έως 1862 συνεξέδωσε το «Φιλήτωρ» και από 1872 έως 1881 το «Αθηναίον». Συνεργάστηκε επίσης με τον δικό μας Ιάκωβο Δραγάτη.

Αύγουστος 1845. Ερχόμενος στην Ελλάδα, την Κυριακή είχε συντραπεζίτη τον Ιωάννη Θεοχάρη. «Προς το παρόν είναι υπάλληλος της ατμοπλοϊκής εταιρείας του Δουνάβεως αναγκασμένος, ως φαίνεται». Μεταξύ των άλλων, του είπε ότι αγαπά την ζωγραφική και ρώτησε τον Κουμανούδη αν την εξασκεί. «Όχι, είπα». Ο Θεοχάρης συνέστησε «Να ιδώ του Ανέστη εν Πειραιεί την

εκκλησίαν». Οι εικόνες της είναι καλλίτερες από την μεγάλη εκκλησία της πόλης που βρίσκονταν. Εννοεί ίσως τον ναό του Αγίου Σπυρίδωνος, θεμέλιος λίθος στις 17.1.1836, που μπροστά του είχε κτίσει στα 1835 το σπίτι του ο Ανδρέας Μισούλης; Ο ναός της Αγίας Τριάδος είχε κι αυτός ανεγερθεί (θ.λ. 18.5.1840) καθώς και ο Άγιος Νικόλαος (θ. λ. 22.7.1844). [Οι ναοί στην αρχική μορφή τους, οι χρονολογίες ελεγκτέες]

Σεπτέμβριος 1845. Στις 3 Σεπτεμβρίου ήλθε στον Πειραιά. Στις 13 ενοίκιασε δωμάτιο στην Νεάπολη Αθηνών. Δέκα μέρες στην Αθήνα κι ακόμα δεν είχε δει κανένα μνημείο. «Αν επισπευσθή η αναχώρησής μου, τότε θα ιδώ την Ακρόπολιν, τον Πειραιά με τα μνημεία του Θεμιστοκλέους και Μισούλη...».

26 Νοεμβρίου 1845. «Προχθές το Σάββατον εξετέλεσα την πρόθεσίν μου του ιδείν την Πνύκα. Την είδα και επήγα έπειτα καταβάς τον λόφον κα έως σχεδόν πλησίον του Πειραιώς και έπειτα δια της μεγάλης οδού επέστρεψα. Εντύπωσιν μ' έκαμεν η κατασκευασθείσα οδός δια τοίχου εκατέρωθεν εις το χαμηλόν εκείνο μέρος. Τοιούτον τι εις την Σεργίαν δεν υπάρχει. Μεγάλη οδό εννοεί την οδό Πειραιώς.

13 Μαρτίου 1846. Ο Κουμανούδης επισκέφτηκε το μνημείο του Καραϊσκάκη στο Νέο Φάληρο. Εκεί σε υψώματα της Καστέλλας που σχημάτιζαν κοιλίωμα τοποθετείται ένα αρχαίο ιπποδρόμιο. Το μνημείο ήταν στημένο σε ερημικό μονοπάτι από την οδό Πειραιώς προς την θάλασσα, για να το δει έπρεπε να πλησιάσει κανείς ειδικά για αυτόν τον σκοπό.

21 Απριλίου 1999. Το μνημείο Καραϊσκάκη, εδώ στην νέα του θέση, αποτελεί το παλαιότερο κάσμα που στήθηκε για τέτοιο σκοπό στον πειραικό χώρο την σύγχρονη εποχή.

Χτίστηκε - όπως έγραψα στο κείμενό μου «Το "μνήμα Γάλλου" στον Πειραιά» - από τους Γερμανούς στην περίοδο της αντιβασιλείας, ειδικά από τον αρχιτέκτονα Gustav Adolph Lüders, για αυτό λέει ότι είναι «γενεάς ξένης γόνος».

Θα διάβασε και την επιγραφή που είχα δει πολλές φορές στο παρελθόν αλλήλ αντέγραψα κι εγώ στις 11.1.2015:

ΕΠΙ ΘΘΩΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ/
ΕΠΙ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΑΡΜΑΝΣΠΕΡΓΟΥ/
ΚΟΒΕΛΛΟΥ ΚΑΙ ΕΪΔΕΚΚΟΥ/
ΤΟΔΕ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΑΝΗΓΕΡΘΗ/
ΓΕΩΡΓΙΩ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ/
ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΓΕΝΝΑΙΟΙΣ ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΑΙΣ ΤΟΥ/

Εροήγιο του

ΠΕΣΟΥΣΙΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ/
ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ/
ΤΗΣ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΕΠΕΜΕΛΗΘΗΣΑΝ/
ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ/
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΛΕΤΤΗΣ ΚΑΙ ΒΙΛΕΛΜΟΣ ΛΕΣΟΥΙΡΟΣ».

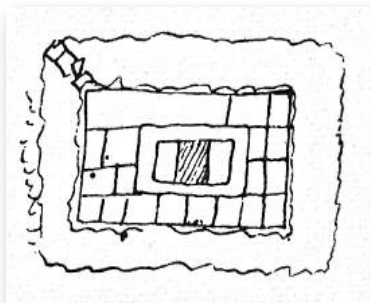
Μιά δεύτερη προσδιορίζει:

«ΕΝΘΑΠΑΝΕΛΛΗΝΩΝΚΡΑΤΕΡΟΣΠΡΟΜΑΧΟΣ/
ΚΑΡΑΪΣΚΟΣ/
ΚΕΙΤΑΙΥΠΕΡΠΑΤΡΑΣΕΥΝΟΜΙΑΣΤΕΘΑΝΩΝ/
ΤΗΔΕΥΤΕΡΑΜΕΤΕΙΚΑΛΑΣΑΠΡΙΛΙΟΥ/
1827» ΙΟ αριθμός γραμμένος στα αρχαία ελληνικά!

Όπως μαθαίνουμε ο Κουμανούδης εξεπλήγην καθώς απηλό νέοι άνθρωποι «της εργατικής τάξεως» που συνάντησε τυχαία μιλούσαν για ιστορικά θέματα σε αντίθεση ίσως με πολλούς Γερμανούς οι οποίοι θα αρκούνταν να ρένε για την πολλή δουλειά, την μπίρα ή για γυναίκες. Έτσι του ήλθε η έμπνευση να φτιάξει στίχους.

«Χθες υπήγα εις το ιπποδρόμιον το παρά τω μνημείω του Καραϊσκάκη λεγόμενον καταχρηστικώς, διότι ούτε παρά τω μνήματί τι γίνεται και ουδέ μνεία αυτού γίνεται ως εάν εγίνετο τάχα εις δόξαν αυτού. Όχι! Κανείς εκτός εμού δεν απεπληνήθη εις εκείνο το μέρος, δια να ιδή και να προσκυνήσῃ τον τάφον του μεγάλου ανδρός· ἀλλ' όλοι μὲν τον βλέπουν μακρόθεν, δια δε τον ολίγον κόπον της προσπελάσεώς του όλοι και τον παρέρχονται ως τον Σαμαρείτην. Είναι δε και πώς Σαμαρείτης το δυστυχές τούτο μνημείον· πρώτον διότι ως ο Σαμαρείτης είναι γενεάς ξένης γόνος· δηλ. επί αντιβασιλείας Αρμανσπεργου, Κοβέλληου, Ειδέκου εκτίσθη και φέρει την επιγραφὴν ταύτην και δια τούτο ίσως μισείται· δεύτερον είναι και ασθενής ως ο Σαμαρείτης· διότι αφήρεσαν ικανάς των πλάκων του δια να κάμουν εις το περικυκλούν αυτό χανδάκιον πέραμα, γέφυραν.

Ούτω πως

Το σκαρίφημα της κάτοψης του μνημείου του Καραϊσκάκη στην παλιά του θέση στο Νέο Φάληρο όπως το απέδωσε ο Κουμανούδης στα 1846. Βλέπουμε ότι αποκολλήθηκαν πλάκες για να γεφυρώσουν το κενό σε τμήμα του χαντακού που το περικύκλωνε.

διίσχυριζομαι ότι κουρείς και ψωμάδες και βαφείς εις την Γερμανίαν δεν ομιλούν περί Barbarossa ή κανενός τοιούτου εις τον δρόμον ἀλλ' ή περί πολλής εργασίας ή περί ζύθου και του μόνου θοσαουρού της ζωής των, καμμιάς Ισοεφνηςας δηλ. ή Τερεζας. Το άκουσμα τούτο το ιστορικόν με διέθεσε καλώς και εψιθύρισα ρυθμικάς τινας εκφράσεις· ἀλλ' ως είχαν δυσκολίαν περί την στιχουργίαν έφθασα εις μόνα τα ακόλουθα

Κουρείς, βαφεύς, ψωμάς και παντοπώλης
Προς το μνημείον του Καραϊσκάκη
Διεύθυναν τα βήματά των...

.....
Το έθνος μου να ζη κι' εγώ μαζή του!».

27 Μαρτίου 1846. Στις 25 Μαρτίου είχαμε τιμές και τις απαραίτητες ομιλίες μπροστά στο μνημείο: Ο Κουμανούδης κριτικάρει τους ομιλητές και παρατηρεί ότι οι βασιλείς ήταν βαρυστημένοι, αφού κάτι τέτοιο δεν τους ενδιέφερε, αν και συμπεριφέρονταν φιλικά και απλά: «Προχθές εορτή παρά τω μνημείω του Καραϊσκάκη εθνική. Ωμιλήσαν ο Παλαμίδης και ο Παναγιώτης Σούτσος, όχι άριστα, ἀλλήλ υποφερτά. Απλούστερα μὲν ο Παλαμίδης ἀλλ' ίσως καιριώτερα. Η βασιλίσσα άχαρις το είδος· ο βασιλεύς ουχ ήττον. Αλλήλ και ο μὲν και η δε καταδεκτικοί φαίνονται και δημοτικοί».

10 Ιουλίου 1846. Στις 9 Ιουλίου ο Κουμανούδης κατέβηκε στον Πειραιά με τον φίλο του και συγγάτοικο Δημήτριο Χαράμη. Ευχαριστήθηκε που είδε έστω και τυχαία για πρώτη φορά από κοντά τον ήμενα της Μουνυχίας (δηλαδή την Ζέα, το Πασαλιμάνι), όπου υπήρχαν δημοτικά μπάνια. «Χθες υπήγα εις τον Πειραιά με τον Χαράμη δια να εξαποστείλω τάχα τον Μητσόπουλον το εσπέρας δια Πάτρας, ἀλλήλ δεν εφάνη, έπειτα δε το εσπέρας ιδών αυτόν εις την πόλιν δεν τον αντεχαιρέτησα διότι μ' επόνει ο πους. Είδα τον προς τα δεξιά ελθιώνα ότι ην φυτευμένος κατά σειράν και εξέφρασα την παρατήρησίν μου. Αποκριθείς δε ο παρακαθήμενος Νικολαΐδης είπε ναι, en quincunce [ναι, κλημακωτά, χιαστή]. Αλλήλ δεν ήτον in quincuncem ως ειξέύρω εγώ. Εσιώπησα όμως. Δια τι; -Είδα πρώτην φοράν της Μουνυχίας τον ήμενίσκον· λοιπόν μετά 10 μήνας της εδώ διατριβής μου και τούτο κατά περιστάσιν, διότι ήθελε να κολυμβήσῃ εκεί ο Χαράμης».

1837. Απόσπασμα από τον χάρτη του Ferdinand Aldenhoven, τοπογράφου μηχανικού και αξιωματικού του πεζικού, σε χάραξη του Α. Forster. Athènes? Lithographie Royale. Plan topographique d' Athènes et de ses environs dressé au 20,000 leme. Διακρίνεται ο τότε λεγόμενος «ΛΙΜΝΗ ΜΟΥΝΥΧΙΑΣ», τώρα Πασαλιμάνι. Εκεί ήθελε να κάνει το μπάνιο του ο Χαράμης.

18 Ιουλίου 1846. Ο Κουμανούδης πήγε στο πρακτορείο εισιτηρίων των πλοίων για να ταξιδέψει στην Κωνσταντινούπολη όπου ήξερε ότι βρισκόταν ο ξάδελφός του. Τα ναύλα για την Β' θέση έκαναν 80 δραχμές και 30 λεπτά. Εκείνος όμως κρατούσε μόνο τις 78 δραχμές, οπότε άφησε το διαβατήριό του και θα ξαναπερνούσε την επόμενη. Κάποιος όμως τον πληροφορόρησε ότι ο ξάδελφος είναι ήδη στον Πειραιά, για λίγες μέρες στο λοιμακαθαρτήριο, όπως συνηθίζοταν σε κάθε επόσκεψη πλοίου στο ήμάνι. «Το παραξενώτατον ίσως των μέχρι τούδε συμβάντων μοι έγινε απόψες. Τραπεζούντιός τις μ' εμήνυσε το εσπέρας, ότι ήλθεν κάτω εις τον Πειραιά ο ξάδελφός μου Δημητράκης, ενώ εγώ αύριον έμελλθα να κινήσω δια Κωνσταντινούπολιν προς υπάνησίν του. Πώς δε δεν είναι παράξενον, ενώ επήγα σήμερα εις το γραφείον των ατμοκινήτων και εσημειώθην εις την βαν

θέσιν, ἀλλὰ δια το μη ἔχειν με σωστάς 80 και 30 ἡ. δραχμάς ἀλλὰ μόνον 78 δεν κατέβαλον το κέρμα, και ἄφησα μάλιστα ἐκεῖ το διαβατήριόν μου δια να υπάγω αὐρίον. Ω, Ω! Τι να εἶπω; Εἶν' Ὀβρός να καβαλικέψη κ' ἔτυχε σάββατο; Ἡ Κάθε ἐμπόδιο δια καλόν; Να τον πάρω και να επιστρέψω εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς καιρόν, ἢ να τον πάρω και να υπάγω μετὰ την κάθαρόν του εἰς Πάτρας;..».

4 Δεκεμβρίου 1846. Σημείωση γραμμένη στα ἱτανικά. Ο Κουμανούδης κατέβηκε με τα πόδια στον Πειραιά και ἐπέστρεψε με τον ἴδιο τρόπο: «*Descendi novissima Dominica in Piraeum et quidem pedibus apostolorum –habeo hanc locutionem a Joanne Venthilo–ut dicunt, legi aliquot ephemeridas et rursus in urbem reversus sum itinere peracto una hora et viginti minutis*». Δηλαδή «Κατέβηκα την περασμένη Κυριακή στον Πειραιά και μάλιστα ποσὶν αποστολικαῖς – ἔχω ἡῶναι αὐτὴν την φρασὴν ἀπὸ τον Ἰωάννη Βενθίλο – ὅπως ἦνε, διάβασα μερικὲς ἐφημερίδες και οπίσω στην πόλιν επιστρέφων καθ' ὁδὸν διέτρεξα μία ὥρα και εἴκοσι λεπτά». Ἰωάννης Βενθίλος, καθηγητὴς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, 1804 - 1854.

4 Ἰανουαρίου 1847. Στὰ 1847 ἡ ἀκτογραμμὴ διατηροῦσε ἀκόμα το φυσικὸ σχῆμα της. Τα ἀρχαῖα λιμενικὰ ἔργα ἀν και ἡ στάθμη του νεροῦ εἶχε ἀνεβῆ, φαίνονταν καθαρά. Σε πολλὰ σημεῖα οἱ βράχοι ἦταν γιὰ διάφορους λόγους σκαλισμένοι ἢ κομμένοι: «Το Σάββατον υπήγα εἰς τον Πειραιά πεζός και εἶδα και τους παρὰ τοῖς λιμέσι σκαλισμένους και κομμένους βράχους». Τέτοια σημάδια φαίνονται στην Πειραιῖκή πρὸς Σχ. Ναυτικῶν Δοκίμων.

8 Φεβρουαρίου 1847. Τα πλοῖα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐπιβάτες, ἔφερναν στο λιμάνι τις εἰδησεις ἀπὸ το ἐξωτερικὸ μέσω των ἐφημερίδων της κάθε χώρας. Πολλοὶ ξένοι και ξενομαθεῖς Ἀθηναῖοι κατέβαιναν στα καφενεῖα να πιοῦν τον καφέ και να διαβάσουν τα νέα. Εἰδὼ ἀναφέρεται το πειραιώτικο καφενεῖο με την ονομασίαν "του Ἀπὸδῆλωνος", που «κακῶς» ἐκλείσε στις ἀρχές του 1847! Εὐχάριστο ὅμως γεγονός ἦταν ἡ δένδροφύτευση στον δρόμο. «Υπήγα πεζός εἰς Πειραιά και ἐπέστρεψα. Το Καφενεῖον του Ἀπὸδῆλωνος με τὰς Γαλλικὰς ἐφημερίδας ἐκλείσε. Κακόν. Ἀλλὰ δένδρα φυτεῖουσιν ἐπὶ της οδοῦ. Τοῦτο καλόν. –». Δήμαρχος ἦταν ὁ Ὑδραῖος Ἀντώνιος Θεοχάρης.

30 Μαΐου 1847. Επιστρέφοντας ἀπὸ τον Πειραιά ὁ Κουμανούδης ἄρχισε να μετράει τα φυτεμένα δένδρα σε σημεῖο της διαδρομῆς γιὰ να δει ἀν ἀργότερα καταστραφούν ἢ ξεριζωθούν. Εὐτυχῶς παρὰ τις ἐπιφυλάξεις του τον Αὐγούστο μετρήσε πιο πολλὰ. Μας ἀναφέρει ὅτι οἱ Ὑδραῖοι γιὰ να προλάβουν τις καταληκτικὰς ἡμερομηνίες ἐκτίζαν τα σπιτία τους ἀκόμα και μικρὰ σε διαστάσεις. Ὅμως δεν ἔφτιαχναν οἰκοδομὲς μόνο οἱ Ὑδραῖοι ἀλλὰ και κάποιοι που δεν δικαιούνταν, μας δίνει ἕνα τέτοιο παράδειγμα. Σε θέση του λιμένα που χρησιμοποιοῦνταν ὡς ναυπηγεῖο, εἶδε να κατασκευάζονται τέσσερα γοητόμπρικα καθὼς και κάποια μισοτελειωμένα να εἶναι κιάλας ριγμένα στο νερό. «*Εμέτρησα σήμερον επιστρέφων ἐκ Πειραιῶς 120 δένδρα μικρὰ και μεγάλῃ ἢ και μόνον προσινίσαντα ὀλίγον ἀπὸ του τέλους του εἰλαιῶνος ἐκ δεξιῶν ἕως της μακρὰς γεφυρῶς· τοῦτο δε δια να ἰδῶ μετὰ την ἐκ των νήσων επιστροφὴν μου, ἀν τα δένδρα αὐτὰ θα ὀλιγοστεύουσιν και πόσον, καθὼς τα ἦδη φυτεμένα δηλ. και βλαβέντα; – Τα ἐμέτρησα και εὔρον περισσότερα τον Αὐγούστον. –* [Προσθῆκη του Κουμανούδη μετὰ ἀπὸ περίπου τρεῖς μῆνες]. *Εν Πειραιεὶ κτίζουσιν πρὸς το παρόν πολλοὶ Ὑδραῖοι εἰ και μικρὰς οἰκίας, διότι ἴληγει ἡ προθεσμία της παραχωρουμένης αὐτοῖς ἐπὶ καλῇ συμφωνίᾳ γης. Ἀλλὰ και ὁ γραμματεὺς της ἐπιτροπῆς Σπύρος, δικηγόρος, κτίζει κὶ ἐκεῖνος και τοι μη Ὑδραῖος. 4 γοητόμπρικα εἶδα κτιζόμενα εἰς το ναυπηγεῖον και ἐν - δύο ἦδη εἰς την θάλασσαν ἐρριμένα στελῆν».*

9 Ἰουνίου 1847. Ο Κουμανούδης περίμενε την ἀφίξη της μπέτρας του ὅποτε κατέβηκε στον Πειραιά να δει ἀν ἦθε με το πλοῖο. Εκεῖ συνάντησε τον ποιητὴ Ἀλέξανδρο Σούτσο (1803 - 1863), ἀδελφὸ του Παναγιώτη Σούτσου, ὁ ὁποῖος βλῆποντάς τον να ἐνδιαφέρεται, του υποσχέθηκε να του στεῖλῃ βιβλία του. «Χθες καταβὰς δευτέραν φορὰν εἰς τον Πειραιά εἰς ἀντίκρυσιν της ἐπὶ μεταίῳ, ἐπροσωμίησα τον Ἀλ. Σούτσον, ὅστις πάλιν δεν με ἐνθυμεῖτο. Ἔστο! Με εἶπε πολλὰ και περὶ ποιήσεώς του και εἰδὼν

με, ἔλεγε, περιέργον θέλει να με στεῖλῃ ἐξ Ευρώπης ἐν ἀντίτυπον των τυπωθησομένων 3ῶν ἀσμάτων του ἔπους του δῶρον· και του εσημείωσα ἐπὶ τούτῳ το ὄνομά μου...».

1 Δεκεμβρίου 1848. «Υπήγα εἰς Πειραιά και ἐπεσκέφθην τον Ὀριγόννην· ἡ γυνὴ του δεν ἐβγήκεν». Δεν γράφει ποῖον Ὀριγόννη εἶδε. Στον 19ο αἰῶνα γνωρίζω ἀπὸ ὀνόματα τον Παῦλο, τον Πέτρο, τον Ευγένιο, τον Βασίλειο, τον Βίκτωρα.. Μάλλον ἀναφέρεται στον Παῦλο, ἐπίτροπο που πέθανε στα 1876, και στην γυναῖκα του Βαρβάρα. Σε δικὰ του οἰκόπεδο καθὼς και του Ν. Μανθόπουλου χτίστηκε το Τζάνειο Νοσοκομεῖο.

Ἰουλίου 1850. «Τη 27 Ἰουλίου ἐπεχείρησα μικρὸν ταξίδι εἰς Ὑδραν δια να ἰδῶ ἀν ἀληθῶς εἶναι κατεργημένη ἢ τοῦλάχιστον πολλὴ ξεπεσμένη, ὡς συνήθως την κλαῖουν»...

Ἔξοδα τη 27

Ναύλος ατμοκινήτου 6.10.

Κατάβασις εἰς Πειραιά. Ἀμαξα. 2.25

1 ἡουκούμι εἰς τον δρόμον -10 [ἐννοεῖ ἡεπτά]

Εκεῖ με ἐκέρασαν ὁ Ἀριστόβουλος και ὁ Ἀργυριάδης -

Το πρῶν της 28 ἐπλήρωσα δια την ὑπνωσιν 2.00

Ἐπὶ καφέν, κουλούρι, ἡγόρσα και 6 τζιγάρα -45

Εἰς την ἡέμβον -35

Εἰς την ἡέμβον ἐν Ὑδρα -40

Ἐν ρακί εἰς το ατμοκίνητον -10

Ἐν Ὑδρα ἐν ρακί -05

Φαγί 2 πινάκια ὀχι καλοβρασμένα και ψωμί -30

Κρασί δυωνῶν και ἐμοῦ και καφές -25

[Σύνολο] 12.25

Της νυκτὸς ἐπιβάσις και δῶρον ἡμενοφύλακος -40

Ναύλος ἐπιστροφῆς, ἀποβίβασις και ἄμαξα 9.50

[Σύνολο] 22.15

Ἦκουσα καταβαίνων εἰς Πειραιά φράσιν ὑπὸ τινος Πελοποννησίου μὴν ἐστρογγυλοκάθησε! Ὡς το ἐμὸν ἐκεῖνο μὴ ἐμοῦχλιασε! – Οἱ Ὑδραῖοι δυσανασχετοῦσαν κὶ ἔλεγαν πὼς ἔδωσαν τα πάντα γιὰ την ἐπανάστασιν: «Ἐαθῆκαμεν οἱ Ὑδραῖοι· οἱ Μωραῖται ἐκέρδησαν χωράφια κτλ. Ἡμεῖς ἡμεθα τότε ἐλεύθεροι· τι κόπον εἴχομεν; Τοῦτο μόνον ἀληθές. Ἀλλ' ἡ ἀπαιδευσίς δεν τους ἀφίνει να ἐννοήσουν ἔθνους ὑπάρξιν... Φαίνεται δε ἡσημονοῦντες οἱ Ὑδραῖοι, ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εὐημεροῦσι τα νυν ἐν Σύρα, Πειραιεὶ και Ἀθήναις...».

17 Αυγούστου 1850. «Τη 17η Αυγούστου 1850 ἦλθεν ὁ Μιχαήλ Νικοῦδου Μιχαήλ, Σερραῖος, γαμβρός ἐξ ἀνεψιάς της πενθεράς του ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου και ἔφερε και τον ἐξάδελφόν του Νικόλαον, δια να τον βάλλῃ εἰς το Ἐκπαιδευτήριον. Μ' ἔφερε και γραφὴν ἐκ Βιέννης παρὰ του ἀδελφοῦ, την αὐτὴν ἡμέραν, ὅτε καταβὰς εἰς Πειραιά παρῆλαβα τα ὑπὸ του Σαλβάγου πεμφέντα 260 Βαυαρικὰ τάλητρα, σταλῆντα μοι δῆθεν δάνεια παρὰ του ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου».

Σεπτεμβρίου 1850. Επισκέφτηκε την Ζάκυνθο ὅπου και ἔκανε τον γάμο του με την Αἰκατερίνη Πέτρου Νικοποπούλου στις 1 Ὀκτωβρίου. Με την ευκαιρία ἔκανε σύγκριση της παραλίᾳς της πόλης με τον Πειραιά: «Παρόχθια ὀχι καλὰ και ατελὴ πολλῶς οὐκ ὡς τα του Πειραιῶς ἡαμπρά».

14 Ὀκτωβρίου 1852. «Τη αὐτὴ ἡμέρα το ἐσπέρας θαῖλαψ δεινὴ ἐν Ἀθήναις ἐνέσκηψεν, ἀπηλιώτου και Νότου πνεῦμα. Τοιαύτην φθοράν εἰς δένδρα ποτὲ ἀλλοτε δεν εἶδα, ὡς την υστεραίαν ἐπέσεν εἰς των κίωνων του Ὀλυμπίου Διὸς και τρεῖς ἐκ των ἀνορθωθέντων ἡμικίωνων του Ἐρεχθεῖου και πλοῖα ἐναυάγησαν ἐν Πειραιεὶ κτλ.κτλ.»

27 Σεπτεμβρίου 1867. «Τη 27 Σεπτεμβρίου ἀναχωροῦσαν την θεῖαν μου Αἰκατερίνην εἰς Ἀνδριανούπολιν ἐξεπροβώδησα εἰς Πειραιά, ἀνῆλθον δε εἰς την πόλιν μετὰ του υιοῦ μου Πέτρου πεζός εἰς 1 ½ ὥραν, ἀπὸ της 6 ½ περίπου μέχρι 8ης μετὰ μεσημβρίαν. Ὑστερον περὶ την 9ην ὥραν και ἐξῆς ἔγιναν τα πρωτοβρόχια δι' ὅλης της νυκτὸς. Την οδὸν την ἐκ Πειραιῶς ἀνῆλθον ἐν συντροφίᾳ μετὰ τινος Ὀδυσσεᾶ Δημητράκων Κωνσταντινοπολίτην, ὡς ἔλεγε,... Ἦν δε φίλος του Πανδούρη, Γυμνασιάρχου Πειραιῶς». Ο Ἰωάννης Παντούρης καταγράφεται ὡς Γυμνασιάρχης ἀπὸ 31.8.1865 ἕως 4.9.1869.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΡΑΚΑΤΣΟΥΛΑΣ

«ΗΛΙΑΣ ΗΛΙΟΥ

η ζωή και η δράση του»

Επίμετρο: Ηλίας Νικοηακούπουλος

Εκδόσεις Κέδρος. Σελίδες 433.

Πρόκειται για τη σκιαγράφιση του πορτρέτου της εμβληματικής προσωπικότητας της αριστεράς, του Ηλία Ηλιού, από έναν από τους τελευταίους ζώντες συνεργάτες του στη Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ). Ενός ιστορικού πορτρέτου που αναδεικνύει, μέσα στη θύελλα των πολιτικών και ιδεολογικών γεγονότων, τον πολιτικό, νομικό, πνευματικό άνδρα και συγγραφέα Ηλιού.

Εξιστορεί την πορεία του από τη γενέθλια Λήμνο στην Αθήνα των οδομαχιών, τους ανιδιοτελείς αγώνες του για την υπεράσπιση των

δημοκρατικών δικαιωμάτων και των διωκόμενων αγώνων στη διάρκεια του μετεμφυλιακού κράτους και την περίοδο της δικτατορίας, τα οράματά του για την κοινωνία, την πολιτική των συμμαχιών με όμορες πολιτικές δυνάμεις, τη στάση του απέναντι στις κυβερνήσεις Παπάγου - Καραμανλή - Παπανδρέου, την τοποθέτησή του έναντι της Σοβιετικής Ένωσης, τον αντιδικτατορικό αγώνα του, την ανασυγκρότηση της ΕΔΑ μετά τη μεταπολίτευση.

Ένα βιβλίο οφειλόμενου χρέους στη σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία και στην ιστορία της αριστεράς. Ένα βιβλίο, που όχι μόνο καταγράφει τη ριζοσπαστική πολιτική σκέψη και τις ρηξικέλευθες προτάσεις του Ηλιού, που άνοιξαν νέους δρόμους, αλλά και που ηχεί την απουσία τέτοιων πολιτικών προσωπικοτήτων, σε μία εποχή που η Ελλάδα χρειάζεται ηγέτες με σύνεση, μετριοπάθεια και υψηλό δημοκρατικό φρόνημα, αποφασισμένους να προτάξουν το δημόσιο συμφέρον.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ξ. ΝΙΔΕΡ

«Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ

(ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΜΑΙΟΣ 1919)»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ: ΦΙΛΙΠΠΟΣ Δ. ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ

Εκδόσεις Κέδρος. Σελίδες 608.

Η εκστρατεία στην Ουκρανία είναι η πρώτη ελληνική στρατιωτική επέμβαση εκτός των εθνικών συνόρων, και αποτελεί κομβικό σημείο από τους Βαλκανικούς Πολέμους ως τη Μικρασιατική Καταστροφή (1912 – 1922).

Αν και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις μέχρι τη λήξη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου προσέφεραν εδάφη, στήριξαν τη Μεγάλη Ιδέα και την πεποίθηση πως η Ελλάδα θα λάβαινε την έκταση και το ρόλο περιφερειακής δύναμης στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, η εκστρα-

τεία αυτή στο μέσον του χειμώνα προς καταπολέμηση των Μπολσεβίκων κατέληξε σε αλληπαδή ηττες και καθόρισε την αρχή του τέλους των ελληνικών οραμάτων.

Παρά τη σημασία και τις συνέπειές της, η εκστρατεία στην Ουκρανία αποτελεί ανεξερεύνητο έδαφος στην ελληνική ιστορία. Έτσι, απουσιάζουν σημαντικά στοιχεία για την εκτίμηση των πολιτικών αποφά-

σεων, των γεωπολιτικών ανταγωνισμών Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας, της προτίμησης των Συμμάχων προς το νέο τουρκικό κράτος, του ισχυρού (αν και συγκαλυμμένου τότε) διχασμού μεταξύ του θρόνου και του Βενιζέλου.

Το κείμενο του στρατηγού Νίδερ, σαφές και ατημέλητο, αποτελεί το μοναδικό ντοκουμέντο στην ελληνική βιβλιογραφία, προσφέρει πλήρη εικόνα εκείνης της εκστρατείας και περιγράφει με αμεροληψία τα γεγονότα, τις σχέσεις, τις αποφάσεις, τις δράσεις των πολιτικών και στρατιωτικών πρωταγωνιστών και τις εξελίξεις.

Ο Επιμελητής της έκδοσης με σχολιαστικότητα υποστήριξε το πρωτότυπο έργο με πρωτογενείς πηγές και επιλογές από το αρχείο της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης, που επιβεβαιώνουν την προχειρότητα της προετοιμασίας και το αδιέξοδο της εκστρατείας.

Ένα βιβλίο, του οποίου η μελέτη δίνει απαντήσεις για τη σημερινή κατάσταση στην Ουκρανία από τις επαναλαμβανόμενες πολιτικές των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων σε αυτήν την ευαίσθητη γεωπολιτική περιοχή.

Τατιάνα Αβέρωφ

«Δέκα ζωές σε μία»

Εκδόσεις μεταίχμιο. Σελίδες 520.

Το πόνημα αυτό, αποτελεί ιστορικό μυθιστόρημα, με κεντρικό ήρωα τον πατέρα της συγγραφέως, τον Ευάγγελο Αβέρωφ-Τοσίτσα, μέσα από το οποίο ζωντανεύει η ταραγμένη ατμόσφαιρα και τα ιστορικά γεγονότα που σημάδεψαν την Ελλάδα, από το 1908 μέχρι τις αρχές του Εμφυλίου (1945).

Μέσα από την αφήγηση

ξεδιπλώνεται όλη η άγνωστη ζωή του Αβέρωφ, που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις της Πατρίδας μας. Οι ήρωες του βιβλίου είναι υπαρκτά σημαίνοντα πρόσωπα και τα γεγονότα πραγματικές ιστορικές αναφορές.

Αρκετές φορές, μέσα από την κλασική αφήγηση, επεμβαίνει και η «φωνή» της κόρης-συγγραφέως, που θυμάται, απορεί και συνομιλεί με το μύθο που περιγράφει, όχι για να αγιοποιήσει τον πατέρα της, αλλά να τον γνωρίσει καλύτερα. Έναν άνθρωπο, απ' αυτούς, που στη διάρκεια μιας ζωής κατάφερε να δημιουργήσει ένα τόσο πλούσιο και πολυδιάστατο έργο. Έναν, από τους λίγους, που μπόρεσαν να προλάβουν να αγωνιστούν για τόσες υποθέσεις, να παθιαστούν με τόσα μεράκια, να γευτούν τόσες εμπειρίες και να ζήσουν την ευδόωση των κόπων τους σε τόσους διαφορετικούς τομείς.

Το βιβλίο αυτό είναι ένα συγγραφικό ταξίδι με εκπλήξεις, συγκινήσεις, εξάρσεις, αλλά και δυσκολίες ή λάθη που σε αναγκάζουν να αναθεωρήσεις και ανακαλύψεις νέες στράτες. Η πλοκή του είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και διακρίνεται για τη λογοτεχνική του ωριμότητα και ιστορική ακρίβεια.

Εν τέλει...

Στρατηγικές ανάπτυξης και προβολής για την Κρουαζιέρα

Εν τέλει... με θέμα την κρουαζιέρα και τον Πειραιά πραγματοποιήθηκε ευρεία σύσκεψη με πρωτοβουλία των Αντιπεριφερειάρχων Πειραιά Γιώργου Γαβρίλη και Νήσων Παναγιώτη Χατζηπέρου και των εντεταλμένων περιφερειακών συμβούλων για τον Τουρισμό, Ελένης Δημοπούλου και Τουριστικής Ανάπτυξης, Θ. Αγγελόπουλου. Ο Αντιπεριφερειάρχης Πειραιά Γιώργος Γαβρίλης στην εναρκτήρια ομιλία του

αναφέρθηκε στην ανάγκη αύξησης της επισκεψιμότητας από τους επιβάτες κρουαζιέρας στον «δίδυμο προορισμό» Αθήνας και Πειραιά, με την χορήγηση κινήτρων από τον ΟΛΠ την αγορά κ.α, προτείνοντας την αύξηση ωρών παραμονής των πλοίων στο λιμάνι, «ώστε οι επισκέπτες να έχουν περισσότερες ώρες στη διάθεσή τους να περιηγηθούν στις δύο πόλεις»

Σε αυτή την κατεύθυνση ο Γ. Γαβρίλης πρότεινε, ακόμα, και έγινε αποδεκτό απ' όλους, να διαμορφωθεί ένα δίκτυο με εκπροσώπους όλων των φορέων, για την δημιουργία μίας ανοιχτής γραμμής επικοινωνίας για την υλοποίηση των κοινών στόχων και επιδιώξεων.

Η εντεταλμένη περιφερειακή σύμβουλος για τον Τουρισμό, Ελένη Δημοπούλου έκανε αναλυτική παρουσίαση του σχεδιασμού της Περιφέρειας Αττικής για την τουριστική προβολή αναφέροντας, μεταξύ άλλων, ότι στους στρατηγικούς στόχους είναι:

- Να στηρίξει τις υπάρχουσες και να προσελκύσει νέες τουριστικές επιχειρήσεις
- Να στηρίξει την καινοτομική επιχειρηματικότητα με χρηματοδοτικά εργαλεία
- Να στηρίξει την ορθολογική διαχείριση

των επισκεπτών και του προορισμού της Αττικής.

Στην σύσκεψη συμμετείχαν ο Δημοτικός Σύμβουλος Πειραιά, εντεταλμένος, Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης και Επιχειρηματικότητας, Πέτρος Κόκκαλης, ο πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος του ΟΛΠ Γιώργος Ανωμερίτης, ο γενικός διευθυντής του ΟΛΠ και επίτιμος πρόεδρος της Ένωσης Λιμένων Κρουαζιέρας της Μεσογείου (MedCruise), Σταύρος Χατζάκος, ο εκτελεστικός διευθυντής της Ένωσης Λιμένων Ελλάδας, Γιώργος Καστελλάνος, η προϊστάμενη της ΚΣΤ' Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Στέλλα Χρυσουλάκη, οι πρόεδροι του ΕΒΕΠ Βασίλης Κορκίδης, του ΕΕΠ Γιώργος Μπενέτος, του Εμπορικού Συλλόγου Πειραιά Νίκος Μανειώτης, της Ένωσης Ελληνικών Σκαφών Τουρισμού (ΕΠΕΣΤ), Αντώνης Στελλιάτος, του Πανελληνίου Συλλόγου Εφοδιαστών Πλοίων- Εξαγωγών Νίκος Μαυρίκος, το μέλος του ΔΣ της Ένωσης Εφοπλιστικών Κρουαζιεροπλοίων και Φορέων Ναυτιλίας, Γ. Φιλανδριανός και ο διευθυντής της Ένωσης Ν. Καλούδης, εκπρόσωποι εταιρειών κρουαζιέρας, ναυτικών πρακτόρων, υπηρεσιακοί παράγοντες κ.α.

Ξεκινούν άμεσα εργασίες αποκατάστασης του Χατζηκυριάκειου Ορφανοτροφείου Θηλέων

Εν τέλει... Ξεκινούν, τις επόμενες ημέρες, οι εργασίες για την αποκατάσταση και εκσυγχρονισμό της λειτουργίας του κεντρικού κτιρίου του Χα-

τζηκυριάκειου Ορφανοτροφείου Θηλέων, προϋπολογισμού 17,2 εκατομμυρίων ευρώ.

Οι εργασίες αρχίζουν μετά την ολοκλήρωση μειοδοτικού διαγωνισμού και την υπογραφή σύμβασης από την Περιφερειάρχη Αττικής Ρένα Δούρου με την

ανάδοχο εταιρεία, η οποία θα πρέπει να έχει ολοκληρώσει, μέσα σε 12 μήνες, το έργο.

Το έργο αφορά σε εργασίες, που θα γίνουν μόνο στο κεντρικό κτήριο του Ιδρύματος, που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο, αποτελεί μνημείο της Πολιτιστικής και Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αλλά είναι κενό και αχρησιμοποίητο εδώ και 16 χρόνια (!), λόγω εκτεταμένων ζημιών από τον σεισμό του 1999.

Σαλαμίνα:

Διεθνές ενδιαφέρον για τη ναυμαχία

Εν τέλει... η ανάδειξη και η προβολή της ναυμαχίας της Σαλαμίνας, ως παγκόσμιο μνημείο, καθώς επίσης και η δημιουργία θεματικού πάρκου με θέμα τη ναυμαχία συζητήθηκαν σήμερα σε συνάντηση του

Αντιπεριφερειάρχη Νήσων κ.Παναγιώτη Χατζηπέρου με τον Πρόεδρο κ. Χρήστο Μαριδάκη και μέλη του ΔΣ του Διεθνούς Ιδρύματος «Σαλαμίς». Στη συνάντηση ήταν παρόντες εξέχοντες Ευρωπαίοι ιστορικοί και αρχαιολόγοι, όπως ο κ. Erik Rosh (Πρόεδρος εταιρείας ιστορικών θεματικών πάρκων παγκοσμίως), ο Dr. Boris Rankov (Καθηγητής αρχαίας ιστορίας, Πρόεδρος Ιδρύματος «Trireme Trust» του Λονδίνου και σχεδιαστής της Ολυμπίας Τριήρης) και ο Dr. Jari Pakkanen (Δ/ντης Φινλανδικού αρχαιολογικού ινστιτούτου).

Κατά την συνάντηση ο Δ/ντης του Φινλανδικού ινστιτούτου πρότεινε και τη συνεργασία του με την αρμόδια αρχαιολογική υπηρεσία για να γίνει ανασκαφή από Φινλανδούς στην περιοχή της αρχαίας πόλης της Σαλαμίνας.

Ο Αντιπεριφερειάρχης ευχαρίστησε τους επισκέπτες για το ενδιαφέρον τους, τόνισε ότι η νέα Περιφερειακή Αρχή ενδιαφέρεται για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών και είναι στην διάθεσή τους για συγκεκριμένες προτάσεις τις οποίες θα προωθήσει στις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού.

